

Jurjen Beumer

GODZOEKERS

van Benedictus tot Oosterhuis

met foto's van Stijn Rademaker

Uitgeverij Ten Have
Kampen 2010

Inhoud

Voorwoord	-6-
1. Benedictus (480 - 547)	
<i>Discipline</i>	-7-
2. Hildegard van Bingen (1098 – 1179)	
<i>Passie en compassie</i>	-9-
3. Broeder Frans van Assisi (1182 - 1226)	
<i>Lofprijzing als grondtoon</i>	-11-
4. Djalaladdin Rumi (1207 - 1273)	
<i>Dansend naar de oorsprong</i>	-13-
5. De Wolk van niet-weten (1380)	
<i>Eigenlijk wéten we niets</i>	-15-
6. Angelus Silesius (1624 - 1677)	
<i>De roos kent geen waarom</i>	-17-
7. Gerhard Tersteegen (1697 - 1769)	
<i>'De rechte pelgrimsreize'</i>	-19-
8. Edith Stein (1891 - 1942)	
<i>Je kruis dragen</i>	-21-
9. Antoine de Saint-Exupéry (1900 - 1944)	
<i>Heldendom</i>	-23-
10. Dag Hammarskjöld (1905 - 1961)	
<i>Leiderschap als roeping</i>	-25-

11. C.S. Lewis (1898 - 1963)	
<i>Verrast door vreugde</i>	-27-
12. Paulus van Tarsus (15 - 67)	
<i>Eindelijk vrij</i>	-29-
13. Jezus Christus	
<i>Van oorspong</i>	-31-
14. Thomas Merton (1915 - 1968)	
<i>Een gevónden Godzoeker</i>	-33-
15. Dorothy Day (1897 - 1980)	
<i>Radicale heiligheid</i>	-35-
16. Carlo Carretto (1910 – 1988)	
<i>De woestijn</i>	-37-
17. Henri Nouwen (1932 - 1996)	
<i>Thuiskomen</i>	-39-
18. M. Vasalis (1909 – 1998)	
<i>‘De stenen bloem van uw gelaat’</i>	-41-
19. Dorothee Sölle (1929 - 2003)	
<i>‘Gij stil geschreeuw’</i>	-43-
20. Broeder Roger Schutz (1915 - 2005)	
<i>Gemeenschap</i>	-45-
21. Abbé Pierre (1912 - 2007)	
<i>Gebed en verzet</i>	-47-
22. Thich Nhat Hanh (1926)	
<i>Hier en nu</i>	-49-

23. Herman Andriessen (1927)	
<i>De weg van het verlangen</i>	-51-
24. Maria de Groot (1937)	
<i>De innerlijke reis</i>	-53-
25. Huub Oosterhuis (1933)	
<i>Gegronde hoop</i>	-55-
Herkomst van citaten en literatuuropgave.....	-57-
Over Jurjen Beumer en zijn werk.....	-62-

Voor Bernadette Meertens
voorzitter van *Stem in de Stad*
ons oecumenisch-diaconale werk in Haarlem

Voorwoord

Zoeken is een bezigheid die begint nadat we iets zijn kwijt geraakt. Het gebeurt ons dagelijks, een pen, een jas, een portemonnee. Het verlies kan dingen betreffen, maar ook personen. Toen wij, jaren geleden alweer, tijdens een vakantie ons dochtertje kwijt waren geraakt in een overvolle en immens-grote kathedraal, sloeg de schrik ons om het hart, paniek brak uit. ‘Alles mogen we verliezen en kwijt raken, maar niet dit!’, schreeuwde ons op hol geslagen hart. Gelukkig vonden we haar terug. Het bange angstzweet kan nog in mij omhoog kruipen als ik er aan terug denk.

Is het proces van zoeken-en-vinden al angstig-blij voor dingen en personen, nog indringender wordt het als zaken als zingeving, levensbeschouwing en geloof aan de orde komen. Wat zijn we hier kwijt geraakt, wat is er (nog) te vinden? Om mij heen zie ik talloze zoekers. Wie niet eigenlijk? Snakken we allemaal niet naar inzicht, naar wijsheid en een stille godsvrede in onze harten?

Vooral op geestelijk erf zijn mensen zoekers. Het is een eindeloos aftasten en ronddwalen in een eveneens eindeloze wereld van ideeën, gedachten, stelsels, ideologieën, filosofieën, godsdiensten en religies. Je kunt er moe en moedeloos van worden. Maar je weet ook dat er zonder jouw heel eigen, persoonlijke zoektocht nooit iets zal oplichten dat voor jou de moeite waard zal zijn. Wie weet, vind je iets of iemand. Wie weet, loop je iemand tegen het lijf die jou de weg wijst in dat woud van opinies en visies. Dáárom ga je door met zoeken. Je kunt en je wilt niet ophouden. Bovendien, niemand begint toch met zoeken als er al niet een vermoeden van vinden is? ‘Vraag en er zal je gegeven worden, zoek en je zult vinden, klop en er zal je worden open gedaan.’ (Matteüs 7,7).

Dit boek beschrijft vijftientig personen die doorgezet hebben, die hun zoektocht naar ‘het ware, het goede en het schone’ niet hebben opgegeven. Ze hielden vol toen ‘het leven’ niet meteen zijn geheimen bloot gaf. Ze gaven zelfs het zoeken niet op toen sommigen van hen er zwaar aan onderdoor moesten gaan. Júist toen hielden ze vol. In die dikwijls barre omstandigheden stuitte ze op het ultieme, op het uiteindelijke. Of zo ze zelf zeggen: de Ultieme en Eeuwige vond mij, Iemand raakte mij en bracht mij aan mijn eigen zoeken en vinden voorbij. Ik wérd gevonden, even overzag ik waarom en waartoe ik ben.

Ik houd van deze *Godzoekers*. Ze zijn van alle tijden en plaatsen. Ik houd van hun vanwege hun geloofsmoed, en omdat ze geen genoegen nemen met gemakkelijke antwoorden. Ze gingen en gaan tot het uiterste. Omdat dáár aan de uiterste boven- en onderkant van mens en wereld inzichten te vinden zijn die ons kracht en spirit geven, die ons thuis brengen bij onszelf én de naaste, die ons kunnen helpen de wereld te verstaan.

Vijftientig Godzoekers zijn het geworden. Precies in het midden van dit boek staat Hij aan wie ik mijn hart het meest heb verpand. Ik beschrijf kort wat deze vrouwen en mannen bewoog, geef citaten uit hun werk en meng dit met mijn eigen gelovige zoektocht en de tijd waarin we nu leven. De mooie sfeerfoto’s van Stijn Rademaker verdiepen de tekst en geven de Godzoekers een zekere lichtheid. Eerder verschenen deze mystieke portretten van Stijn en mij in *Volzin, tijdschrift voor zinvol leven*.

Dat er zegen mag rusten op ieders zoektocht en er soms even een begin van gevónden-woorden mag gloren.

Jurjen Beumer
Haarlem, zomer 2010

1. Benedictus (480 - 547)

Discipline

In een tijd van ‘ieder voor zich en god (welke eigenlijk?) voor ons allen’ is het misschien vreemd om over een religieuze regel te beginnen. De moderne mens ervaart regels als knellend. Het ‘dikke ik’ in ‘ik maak het zélf wel uit!’ scoort hoog. We wanen ons ‘vrij’ en boven de wet. Het idee dat (spel)regels humane kaders van sámen-leven kunnen bevorderen en dat die kaders échte vrijheid genereren is buiten beeld geraakt. Vrijheid verbleekt dan tot vrijblijvendheid, orde gaat over in ordeloosheid, sturing en leiding verzanden in stuurloosheid, de passie voor de medemens bevroest.

Deze observaties moet Benedictus in de zesde eeuw ook al hebben gehad, reden waarom hij met zijn monniken uit de bekende wereld wegtrok om opnieuw te beginnen ten dienste ván die wereld. Proefpolders wilde hij, mensen geschikt maken voor de droom van vrede en recht van de nederige mens uit Nazareth. Benedictus’ programma staat verwoord in zijn befaamde ‘Regel’. Hij werd hiermee de vader van het westerse monnikenwezen.

Uit het feit dat er momenteel zoveel boeken over deze Regel verschijnen leid ik af dat we deze geestelijk-praktische inzichten buitengewoon nodig hebben. Wanneer het gaat over leiderschap bijvoorbeeld, over de abt of abdis.

Van fouten voelt hij afkeer, voor de broeders genegenheid. Bij berisping handelt hij met beleid: alles met mate. Daarmee voorkomt hij dat hij in zijn ijver om roest te verwijderen het vaatwerk breekt. Hij is zich altijd bewust van zijn eigen kwetsbaarheid en herinnert zich dat men ‘het geknakte riet niet moet breken’ (Jesaja 42,3). (...) Zijn streven is om eerder bemind dan gevreesd te zijn. Hij is niet onrustig of zenuwachtig, niet extreem of fanatiek, niet wedijverig of al te wantrouwig, want anders heeft hij nooit rust. In zijn bevelen heeft hij een voorzienende blik en houdt hij rekening met de omstandigheden.

Heel belangrijk in de Regel is het structuur aanbrengen in de tijd. Het zijn de gebedstijden die de dag indelen en aan de monniken een vast ritme geven. Zonder dat dit als een verplichting wordt ervaren. Het is eerder andersom, de dagelijkse psalmlezingen geven richting aan het leven en het doorgaande gebed brengt diepte aan in het bestaan. Hoeveel mensen verlangen niet naar regelmaat en gemeenschap, om voorbij de sleur en het ópgelegde contact te komen. Daarvoor is discipline nodig. In discipline zit het woordje discipel, dat is ‘leerling’. Wie leerling wil blijven verveelt zich niet gauw. Ik merk aan mezelf hoe moeilijk het is om de discipline van de dagelijkse ‘stille tijd’ vol te houden. Al het andere, al het uiterlijke (nog even een telefoontje, een mailtje, een artikel lezen) gaat voor de blik naar binnen en het contact met de Schepper. Stille is in onze tijd bijna iets dat je moet veroveren.

Monniken streven op ieder moment naar stilte, maar vooral in de nachtelijke uren. (...) Na afloop van de completen mag niemand meer tegen een ander spreken, Als iemand deze regel van zwijgplicht niet in acht neemt, kan hij een zware straf tegemoet zien.

Nadenkend over deze woorden kunnen we ons afvragen of het goed is voor onze geestelijke gezondheid wanneer we elke avond met allerlei praat-programma’s naar bed gaan. Al die discussies, al die meningen, van steeds weer die overbekende mensen die elkaar napraten,

daar wordt onze geest moe van en onze ziel bezwaard. Mentaal zijn we niet gebouwd op die eindeloze informatiestroom, net zoals ons lichaam fysiek niet is opgewassen tegen een Tour de France. Niet voor niets wordt daarom in onze hyper-actieve tijd naar figuren als Benedictus gegrepen. Zijn Regel leert ons leven in een lagere versnelling, dichtbij de grond waar mensen in eenvoud hun leven leiden én met de neus in de wind van Gods geest die ons een vrolijke regelmaat leert.

2. Hildegard van Bingen (1098 – 1179)

Passie en compassie

Alles begint altijd met bevlogen en gepassioneerde mensen. Elke weg tot vernieuwing, elke aandrang van hoop, elke vreugde van de ziel – als de passie bezit van ons neemt komt er een beweging van menselijkheid op gang en gebeuren er ‘wonderen’. Passie is *hartstocht*. Een mooi woord vind ik dat. Je hart wordt geroerd, geraakt en getrokken (‘tocht’ = trekken) naar iets of iemand die jou voortstuwt en voortduwt. Dat overkwam ook Hildegard.

Toen ik tweeënveertig jaar en zeven maanden oud was, overstroomde mij een vurig Licht, dat mij geheel en al doorgloeide en verwarmde, zoals de zon doet die haar stralen op een wezen of een ding richt.

Ken je die ervaring? Dat je zo opeens - door wie of wat weet je (nog) niet – maar, dat onverwacht zomaar ineens de dingen en jijzelf met elkaar samenvallen: hemel en aarde op hun juiste plaats, rust in het hart en een ongekende vrede, zoiets. Opeens het diepe besef, ‘hier gaat het om!’ Wáárom dan? Hildegard ervaart deze overrompeling als ‘groenkracht’ (viriditas), terug te vinden in de hele schepping en alle schepsels. Het is een helende kracht, bijna kosmisch van aard, waardoor alles is en beweegt. In talrijke visioenen was deze Kracht voor haar ogen verschenen. Ze kon er de altijd naar verstarring neigende geloofstraditie mee afstoffen, en praktisch kon ze er haar wens van een eigen vrouwenbeweging mee vervullen. Tijdens haar hoogtepunten schreef ze zinnen als deze:

*0, helende kracht die zich een weg baant!
Alles doordring je,
in de hoogte, op aarde, in de afgronden overal,
jij voegt en sluit alles ineen.
Door jou drijven de wolken, zweven de hemelen,
druppelen de stenen van vocht,
doen de bronnen hun beken opborrelen,
door jou ontspringt het verfrissend groen
aan de aarde!
Je voert ook mijn geest naar de verte,
Jij waait je wijsheid in hem
en met de wijsheid de vreugde!*

*De ziel is als de wind die over de planten waait,
als de dauw die druppels op het gras legt,
als de regen die alles doet groeien.*

Hildegards passie betreft deze ‘groenkracht’. Vanuit haar aangeraakte kern komt ze tot volle ontplooiing. Ze is een zeer begaafde, visionaire vrouw. Ze schildert en ze schrijft, ze componeert en correspondeert met de grote mannen van haar tijd. Ze wil de wereldlijke machthebbers infecteren met haar passie, dat ze oog hebben voor een op menselijkheid gerichte samenleving. En de kerkelijke machthebbers houdt ze voor dat hun autoriteit niet moet rusten op macht van buitenaf, maar op een stil en eerbiedig gezag.

Scherp neemt Hildegard de keerzijde van de groenkracht waar, de dorheid (ariditas). Het is de verveling en de lamheid, het afgesloten zijn van de Levensvreugde. Mensen in nood, verkommerd en kortademig, altijd ook jij en ik. Passie komt van het Latijnse pati(or), dat lijden betekent. Ik vroeg de man die gaat sterven: 'Wat verwacht je van mij?' Hij: 'Geen medelijden, maar medeleven.' Dat laatste is compassie, dat ons hart getrokken wordt naar de lijdende en de kwetsbare mens. Geen passie zonder compassie. Of zoals zieneres Hildegard haar gedicht besluit:

*Evenzo zou van de mens zijn welwillendheid
moeten uitstromen
naar iedereen die daarnaar verlangt.
Wind is hij, indien hij de miserabelen helpt,
dauw, indien hij de verlatenen troost,
regen, indien hij de vermoeiden overeind helpt
en hen met de leer vervult als hongerenden:
indien hij aan hen zijn ziel geeft.*

3. Broeder Frans van Assisi (1182 - 1226)

Lofprijzing als grondtoon

Zoals de Bergrede oprijst in het evangelie, zo verheft zich het Zonnelied van Franciscus van Assisi in de mystieke literatuur. Beide teksten vervelen nooit. Altijd is er wel een woord in te ontdekken dat de tijd verlicht of een gedachte die het bestaan verwarmt. Hand in hand komen Bergrede en Zonnelied ons tegemoet, ze kunnen en willen niet zonder elkaar. Samen met andere spirituele geloofsteksten slaan ze bruggen over de eeuwen heen naar ons vandaag. Om ons te bemoedigen, én met de vraag of we willen meedoen met de geloofsexperimenten die hun makers erin uitgedrukt en uitgeprobeerd hebben. Veertien coupletjes zijn het. Meer hebben we niet nodig.

*1 Allerhoogste, almachtige, goede Heer,
van U zijn de lof, de roem, de eer en alle zegening.*

*2 U alleen, Allerhoogste, komen zij toe
en geen mens is waardig U te noemen.*

*3 Geloofd zijt Gij, mijn Heer, met al uw schepselen,
vooral heer broeder zon,
die de dag is, en door wie Gij ons verlicht.*

*4 En hij is mooi en stralend met grote luister.
Van U, Allerhoogste, draagt hij het zinnebeeld.*

*5 Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door zuster maan en de sterren.
Aan de hemel hebt Gij ze gemaakt, schitterend, kostbaar en mooi.*

Vreemde vogels de makers van deze teksten, dwarsliggers zijn het. Ze horen er net niet helemaal bij. Hun *unieke* informatie staat haaks op alles wat wij menen te weten en nodig vinden om te doen. Waar ze die vandaán halen? Weten ze het zelf? Hoe dan ook, ze geven er gevolg aan, ze kunnen niet anders. Het zal je ook maar gebeuren, dat Iemand je opeens in je nekvel grijpt: jij Franciscus, ga mijn kerk verbouwen, maak mijn wereld mooi, wees vooral bij de armen. ... En je gaat! Onweerstaanbaar. Je verlaat huis en haard. Je weet niet wat er van komt. Er is alleen nog maar die ene Roepstem en de Bergrede die brandt in je hart. Voor je het weet kus je een melaatse en dié omhelzing wordt het begin van een wereldwijde beweging van 'vrede en alle goeds'.

*6 Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder wind
en door de lucht en door bewolkt en helder en ieder weer,
waardoor Gij uw schepselen in leven houdt.*

*7 Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door zuster water,
die heel nuttig is en nederig en kostbaar en kuis.*

*8 Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door broeder vuur,
door wie Gij voor ons de nacht verlicht.*

*En hij is mooi en vrolijk, stoer en sterk.
9 Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door zuster aarde,
onze moeder die ons in leven houdt en leidt
en allerlei gewassen met kleurige bloemen en kruiden voortbrengt.*

*10 Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door hen die vergiffenis schenken door uw liefde
en ziekte en verdrukking dragen.*

*11 Gelukkig zij die dat zullen dragen in vrede,
want door U, Allerhoogste, zullen zij worden gekroond.*

*12 Geloofd zijt Gij, mijn Heer, door onze zuster
de lichamelijke dood,
waaraan geen levend mens ontsnappen kan.*

*13 Wee hen die sterven in doodzonde:
gelukkig wie zij aantreft in uw allerheiligste wil,
want de tweede dood zal hen geen kwaad doen.*

*14 Looft en zegent mijn Heer
en dankt en dient Hem met grote nederigheid.*

Ik was er onlangs, in Assisi. Ik wilde mijn 'held' proeven. Van ver te zien, blinkend in het aanschijn van 'broeder zon' schitterde de stad als een baken van liefde. Franciscus' loflied van de schepselen zong ons op elke straathoek tegemoet. Dat lofprijzing de grondtoon van ons bestaan is, dat lijkt weg gegleden uit onze cultuur. Geen wonder dat dán 'de Allerhoogste' niet bij ons kan binnenkomen. Bij ons zijn de vier elementen - wind, water, vuur en aarde - natuurverschijnselen geworden, bij Franciscus delen ze in 'de lof, de roem, de eer en alle zegening.' Om uiteindelijk op de grond uit te komen, te landen in de humus (humiliteit: nederigheid, deemoed). Dáár, temidden van mensen en dieren, in het gewelddadige gewoel van de volken, wil de Eeuwige gediend worden. Op diezelfde grond legde Franciscus zijn doodzieke lichaam neer om te sterven en schreef na een diepe inzinking (ja, ook hij!) zijn lofgezing die tot vandaag te horen is. Door diepe dalen heen noemde deze troubadour van de liefde zelfs de lichamelijke dood zijn 'zuster'. Geloofd zijt Gij Allerhoogste, dat Gij ons mensen gaf als broeder Frans.

4. Djalaladdin Rumi (1207 - 1273)

Dansend naar de oorsprong

Het was een fascinerend gezicht. Een dans naar de eeuwigheid, daar leek het op. Mannen in witte, wijde gewaden, draaiend om de eigen as. Hoger en hoger wilden hun wervelende lichamen, alsof ze van de aarde los wilden komen om alle menselijke vuil te kunnen afschudden. Hun ene hand wees gestrekt omhoog, want ‘uit den Hoge’ komt ons heil. De andere hand wees naar beneden, want ‘beneden’ kan immers niet zonder de zegen van ‘boven’. Tegen de wijzers van de klok in dansten ze, want deze rondedans is tegendraads en wil de loop der dingen verleggen. Immers, de loop van de dingen - ‘ach meneer, zo gaat het nu eenmaal’, ‘ach mevrouw, denkt u nu heus dat de mens kan veranderen?’ - deze fatale wedloop van de feiten legt ons vast en filtert de hoop uit ons. Daarom wil de dans naar een U, een Gij, naar het Levensgeheim.

*In deze ademtocht, waarin ik wervelend om u heen draai,
Komen schenker, wijn en beker samen.
Zien we uw liefdevolle aanwezigheid,
Dan raakt de ziel verbijsterd als Mozes op de berg.*

Rumi schreef duizenden van deze dichtregels, in allerlei rijmvormen. Net als zijn rondedans, wervelen ook deze regels naar één doel, naar Degene die onze oorsprong is en om wie ons leven draait.

*Wie geen weet heeft van de essentie,
wordt misleid door een lege dop.
De Geliefde bevindt zich in je ziel.
De zintuigen zijn de essentie van je lichaam
en de essentie van je zintuigen is je ziel.
Wie lichaam, zintuigen en ziel opgeeft, ziet:
Hij is alles.*

Mevlana wordt Rumi genoemd: leraar, meester. Hij is een van de grootste Islam-mystici. Geboren in Afghanistan, toen met het gezin op de vlucht voor de Mongolen en uiteindelijk neergestreken in Konya in Turkije. In Turkije kwam hij ook in aanraking met het soefisme, de vrome mystiek van de Islam. Rumi's vader was een groot Islam-geleerde en de zoon werd dat ook. Maar zijn leven veranderde op slag toen hij verliefd werd op een rondtrekkende derwisj, Sjams-i-Tabriz ('Zon van het geloof'). Derwisjen waren ronddolende, bevlogen 'hippies'. De consternatie in Konya was dan ook groot toen Rumi letterlijk in vuur en vlam raakte voor deze Sjams.

*Als je bij me bent, houdt onze liefde me uit de slaap.
Als je niet bij me bent, kan ik niet slapen van verdriet.
Wonderlijk, twee nachten van wakker liggen -
Maar God, wat een verschil!*

De stad sprak schande van dit geestelijk in elkaar opgaan. Sjams trok in bij het gezin van Rumi. Dat ging niet. Hij moest weg, kwam weer terug en werd uiteindelijk omgebracht door

een zoon van Rumi. Rumi echter bleef Sjams zoeken en die zoektocht werd de inspiratie voor zijn hele dichtwerk. Overdrachtelijk is het de ziel die op zoek is naar haar herkomst en bestemming.

*Sinds de vonk van de liefde in mijn hart ontvlamde,
verslond ze alles in haar gloed!
Ik zette boeken en verstand aan de kant
en leerde gedichten, liederen en gezang!*

In werkelijk álles ziet Rumi verwijzingen, aanduidingen en toepassingen naar God, Allah. Om zijn lezers te laten zien hoe hun zijn gevangen zit in het wereldse, maar ook, hoe ze verlost worden door een verlangen om daaruit bevrijd te worden. De rondedans van de dansende derwisjen, die na de dood van Rumi een bekend fenomeen werden, is hierbij een opwindend en artistiek middel. Nu komen we bóven onszelf uit en komt onze mensengemeenschap op een hoger plan. Eindelijk voorbij de mechanismen, de trucs en de verleidingen van ‘de wereld’, ook voorbij godsdiensten die vaak vastzitten aan letters en mensen knechten.

*Je bent de kopie van een goddelijke brief,
Je bent de weerspiegeling van koninklijke schoonheid,
Buiten jou is er niets in dit heelal,
Zoek alles in jezelf - je kunt zijn wat je wilt.*

5. De Wolk van niet-weten (1380)

Eigenlijk wéten we niets

De denkers en de wetters, de diepgravers en de hoogvliegers, de bevlogenen en de ingekeerden - wat is er allemaal niet losgelaten op misschien wel de grootste vraag van alle tijden: wie of wat in hemelsnaam is 'God'? Op dit drieletter-woordje lopen al onze verlangens uit óf vast, het roept vreugde op of verzet, boosheid of overgave. 'Nee', beweert de atheïst, 'god bestaat niet'. 'Ik weet het niet', stamelt de agnost. 'Ja', oefent de gelovige in zijn gebed - pendelend tussen Iets of Iemand. En al deze reacties fladderen voortdurend door ons hoofd als opgejaagde vogeltjes in een volièrre. Gek kunnen we er van worden. Wie helpt ons? Wie brengt er rust in aan? Wie voorkomt dat we dan weer de ene en dan weer de andere religieuze of theologische hype nalopen?

Kom maar mee, zeggen de grote leraren en leraressen in het geloof - de mystici van alle tijden en alle religies - laten we samen een weg kappen in het oerwoud van vorsen en zoeken, van vinden en gevonden worden. Wie weet schijnt er verder op een licht? Ik houd van deze dwarsliggende, geestelijke avonturiers. Er brandt een hartstochtelijk vuur in hun levens en hun geschriften. Ik wil me er graag aan warmen. Bijvoorbeeld aan de anonieme Engelse auteur van het geschrift '*De wolk van niet-weten*', geschreven midden of eind 14de eeuw. Hij neemt zijn leerlingen serieus in hun vragen. Hij verlegt ze, verheldert ze en gebruikt hierbij de metafoer van 'de wolk'. Hij houdt hun voor (ik paraphraseer): 'Dat wéten en steeds maar willen weten van jullie, óók als het God betreft, denk je dat je dat verder brengt, zou het daar echt om gaan? Ruim dat volle hoofd van je op, het is bezet gebied geworden, je wordt er inderdáád gek van. Je vrijheid is in het geding! Verberg al die religieuze waan van de dag, al dat eindeloze zoek en getob ónder je, in "de wolk van vergeten".'

Het is daarom dat ik je zeg dat je die binnensluipende gedachten moet onderdrukken en dat je ze moet bedekken met een dichte wolk van vergeten, zelfs wanner ze heilig zijn en veelbelovend voor het bereiken van je doel. En wel omdat liefde omhoog kan reiken tot God zelf, zelfs in dit leven, maar kennis kan dat niet.

Nu alles wat ons bezig houdt, het reilen en zeilen van de wereld en onze aanrollende vragen, is weggestopt in 'de wolk van vergeten' ónder ons, nú kan er iets nieuws op gang komen. Nu kunnen zijn leerlingen zich helemaal concentreren op dat waar het werkelijk om gaat, op dat wat van Bóven is. Je ziet ze al religieus lekkerbekken. Want het aanbod op de markt van religie, welzijn en geluk is enorm. Maar dan vervolgt de meester, en hij denkt aan de duistere wolk die boven het Joodse volk op uittocht hing:

Wees er zeker van dat je in dit leven nooit een onbewolkt zicht op God zult hebben.' (...) Met 'duisternis' bedoel ik 'een ontbreken van weten', net zoals je kunt zeggen dat iets wat je niet weet of dat je hebt vergeten 'duister' voor je is. Want je kunt het niet met je innerlijk oog zien. Daarom noemen wij dit een 'wolk', niet van de hemel natuurlijk, maar van 'niet-weten', een wolk van 'niet-weten' tussen jou en God.

Op deze aarde, want dát is de plaats waar Liefde ooit zal zijn, leven wij ‘hemels’ tussen de beide wolken in. Ónder ons de wolk van vergeten – niets leidt ons meer af van het doel - en bóven ons de wolk van niet-weten. Nu kan de verrassende Ander ons bereiken.

Daarom schuif ik alles wat ik kan denken terzijde, en kies voor mijn liefde datgene uit wat mijn denken te boven gaat. Waarom? Omdat Hij wel bemind kan worden, maar niet bedacht. (...) Tref die zware wolk van niet-weten met de felle pijl van je verlangende liefde, en laat in geen geval ooit de gedachte om op te geven bij je toe.

6. Angelus Silesius (1624 - 1677)

De roos kent geen waarom

*De roos kent geen waarom - terwijl z' haar pracht ontvouwt,
Denkt zij niet aan zichzelf, vraagt niet, wie haar beschouwt.*

De auteur van 'de Roos', Angelus Silesius, is bekend geworden door mystieke rijmspreuken. Ze staan bij elkaar in een zesdelige uitgave onder de naam *De hemelse zwerver* (*Cherubinische Wandersmann*). Soms al te vroom en buitenwerelds, toch prikkelen ze de geest en geven puntig aan waar een bepaalde gedachte om draait. Een bewonderaar schrijft: 'Zulke korte rijmen hechten zich met één slag in het geheugen, en flikkeren over het leven als meteoren in de nacht.' Ook in het debat tussen ietsisten en nietsisten spreekt deze zeventiende-eeuwse Sileziër zijn woordje mee.

*God is een zuiver Niets, Hem raakt geen Hier of Nu;
hoe meer gij naar Hem grijpt, hoe meer ontglipt Hij u.*

*God is een eind'loos Niets, en minder nog dan niets;
wie Niets-in-alles ziet, aanschouwt daarvan toch iets.*

Johan Scheffler is de eigenlijke naam van deze lutherse man uit Breslau in Silezië. Zijn rijmen bezorgden hem de naam angelus (engel). Hij studeerde medicijnen en filosofie in verschillende Europese steden. Ook in Leiden. Daar kwam hij in aanraking met de zogenaamde 'Rijnsburger Collegianten'. Dat waren vrome, piëtistische christenen die de kerk en het geloof te lauw, te laks en vooral te rationeel vonden. Silesius is door hen beïnvloed, zij leidden hem binnen in de zogeheten 'Tiefenschau', de toeleg op geloofsverdieping.

*De liefde mag als kind bij God vrij binnengaan;
't verstand blijft als een knecht lang in zijn voorhof staan.*

*Was Christus duizend maal in Bethlehem geboren,
en niet in uwe ziel, zo waart gij toch verloren.*

Terug in eigen land breekt Silesius met de lutherse kerk en gaat hij over tot het katholicisme. In 1661 wordt hij tot priester gewijd. Maar helaas, de engel wordt een fanaticus en gaat zijn voormalige geloofsgenoten fel te lijf. Het is de tijd van de contra-reformatie, een periode die gekenmerkt werd door een onvruchtbare controversie-theologie. Het laatste deel van 'De hemelse zwerver' ademt partijschap en trekt de hoge vlucht van de mystiek naar beneden. Het bederf van het beste wordt zo het slechtste. Hoe weerloos worden religies als ze vallen in handen van fanatici. Het zonder-waarom van de roos wordt dan een dáárom!, een dictaat! Ach, had Silesius toch meer naar zijn eigen rijmen geluisterd.

*Mens, wacht u voor uzelf, want eens daarmee beladen,
zult gij uzelfen meer dan duizend duivels schaden.*

*De wijze trekt slechts 't ene, 't allerhoogste aan,
de dwaas is met de brokken van het velerlei voldaan.*

*God bouwt steeds aan u voort en werkt met groot geduld;
ervaart gij niet Zijn kracht, geef dan uzelf de schuld.*

Godsdienst en geloof, religie, kerk en samenleving: gaat het uiteindelijk niet om het opdiepen in onszelf én onze samenleving van de evangelische *vrijheid*? Als we die vinden raken we los van geloofsdwang, strakke regels en allerlei menselijke bedenksels van het heil. Maar vooral, dan ontstaat er ruimte om de naaste in liefde te dienen, voorbij élk waarom. ‘Zonder waarom’ bloeit de roos en groeit een mensenleven in vreugde en hoop. Vandaag nog keren we terug naar de onschuld, naar de zachte krachten en het zwakke denken.

*De schipper loost bij storm al wat zijn boot bezwaart,
meen niet dat gij belast Gods haven binnenvaart.*

*Wat uit Gods diepte stroomt, zal in uw binnenst' zijn;
Hij bergt zich in u op, gelijk in 't vat de wijn.*

*Het grootste wonderding op aard' is toch de mens,
die God of duivel is, al naar zijn eigen wens.*

7. Gerhard Tersteegen (1697 - 1769)

'De rechte pelgrimsreize'

Hij was al een tijdje vastbesloten om op de fiets naar Santiago de Compostella te gaan. 'Ik wil mijn leven doorbladeren', zei hij, 'of er nog voldoende diepgang in zit, of ik nog genoeg veerkracht bezit voor de jaren die komen.' Als geestelijk voedsel voor onderweg gaf ik hem een liedtekst van Tersteegen mee, 'Het is wel heel ouderwetse taal', zei ik, 'maar misschien passen die woorden daarom wel bij jouw tocht voorbij het alledaagse.' Het lied houdt ons voor 'om niets meer te dragen dat onze ziel bezwaart.' Trap de zwaarte uit je lijf eenzame fietser.

(...)
*Maar reist gij op uw wijze,
dan reist gij nog niet goed.
De rechte pelgrimsreize
is tegen vlees en bloed.
Hoe zoudt gij zonder pijn
uw oude mens verlaten?
Geen medicijn kan baten:
er moet gestorven zijn.*

Tersteegen wordt wel de 'heilige' van het protestantisme genoemd. Maar, de eigen kerk of kerksoort is slechts een voertuig voor deze mensen vol geestkracht en mystieke aanleg. Ze passen niet in voorgestemde, religieuze hokjes. Daar willen ze juist vandaan met hun geestelijke 'pelgrimsreize'. De 'oude mens' die vast zit aan zoveel conventies moet 'sterven', omdat hij of zij de nieuwe mens in de weg staat.

*Wie eens ten hemel schouwde,
van de aarde losgekocht,
zijn hebben en zijn houden
bezwaren slechts zijn tocht.
Niets dan het daag'lijks brood
is voor een pelgrim nodig.
O draagt niets overbodig:
gij draagt uzelve dood!*

Tersteegen werd in Duitsland geboren. Het was de bedoeling dat hij opgeleid zou worden voor de handel, maar hij laat dit leven achter zich, omdat hij op 16-jarige leeftijd een 'bekering' beleeft. Na deze omkering zondert Tersteegen zich 5 jaren van de wereld af. Als die periode voorbij is en hij door diepe dalen van aanvechting is heen gegaan, schrijft hij een verklaring met zijn eigen bloed. 'Aan mijn Jezus! Ik verbind mij schriftelijk aan U, mijn enige Heiland en Bruidegom Christus Jezus, tot uw volkomen en eeuwig eigendom.' Zonderlingen zijn het, de 'heiligen', met soms bizarre gewoonten en gebruiken. Ze horen er niet echt bij, ze staan haaks op het leven, hun taal is al ergens anders.

*Wij gaan als ingekeerden
stil door een vreemd gebied,*

*verachten voor de wereld,
die men niet hoort of ziet.
Maar geeft men op ons acht,
dan hoort men hoe wij zingen
van onze grote dingen:
wij weten wat ons wacht!*

Tersteegen is een vertegenwoordiger van de zogeheten quiëtistische mystiek (quies = rust). De aanhangers ervan mijden de wereld. Met een ‘boekse in een hoekske’ (be)schouwen ze de bóze wereld. Voor mij is dit een halve mystiek, slechts hemelwaarts gericht. Er is alleen de ‘heenreis’ en niet de terugreis, de inzet voor mens en wereld.

*Uw ziel moet gij stofferen,
maar niet uw aardse stee.
Als gij gaat pelgrimeren,
wat neemt gij met u mee?*

Maar dacht ik, misschien kunnen we deze wereld-mijdende taal ook maatschappij- en godsdienstkritisch verstaan. Kritiek op een wereld die zwelgt in zichzelf en zo afgeplat is naar boven. Ook als kritiek op onszelf, omdat we ons zo thuis voelen bij hebben en houden. En kritiek op religie en geloof, als men te ijverig ‘de Heilige’ wil aanprijzen of verdedigen. Als dat gebeurt, kunnen de woorden van mystici als Tersteegen bevrijdend werken.

*Gemak wordt u tot last.
Een pelgrim moet zich voegen,
met alles vergenoegen,
want hij is slechts te gast.*

Toen onze pelgrim terug was van zijn reis, schreef hij mij: ‘met de taal van Tersteegen had ik in het begin veel moeite, maar eenmaal over de Pyreneeën merkte ik dat zijn lied in mij was gegroeid.’

8. Edith Stein (1891 - 1942)

Je kruis dragen

Hakenkruizen aan de Grote - of St Bavokerk, mannen in SS-uniformen, de Grote Markt helemaal afgezet. Het was een angstaanjagend tafereel. Haarlem anno 2009 veranderde even in 'Berlijn 1934' vanwege filmopnames. Toen ik onverwacht deze scène binnen fietste op weg naar mijn werk, was ik even van mijn stuk gebracht. De aanblik bracht me nog dichterbij de jonge, joodse vrouw over wie ik aan het lezen was, Edith Stein. Haar leven en lot was nauw verbonden met de hakken-klikkende SS-ers en hun Jodenhaat.

Edith werd in Breslau geboren, het huidige Wroclaw in Polen. Ze kreeg een orthodox-joodse opvoeding, ging filosofie studeren, raakte los van haar geloof en werd atheïst, maar toch ...

In mijn binnenste was er ook een verborgen wereld. Wat ik zag en hoorde werd daar verwerkt ... Ik zei niemand een woord van al die dingen die me innerlijk pijn deden. Ik kon het me eenvoudig niet voorstellen dat men over zo iets kon spreken.

Door haar studie komt Edith in nauw contact met enkele grote filosofen van die tijd, Husserl, Reinach en Scheler. Net als Edith waren zij ook joods, maar overgestapt naar het christelijke geloof. Het is moeilijk te vatten en een intiem mysterie, waarom de eigen godsdienst soms niet geeft wat mensen diep van binnen ervaren. Edith vond op een gegeven ogenblik ook een nieuw 'kruis'punt. Als een vriendin in een persoonlijke crisis 'overeind' blijft door haar geloof in Christus, dan gaat Edith 'onderuit'.

Dit was mijn eerste ontmoeting met het Kruis en de goddelijke kracht die het geeft aan hen die het dragen. Voor het eerst zag ik op tastbare wijze de Kerk voor me, geboren uit het verlossend lijden van Christus, in haar overwinning op de engel van de dood. Dat was het moment waarop mijn ongeloof in elkaar stortte en waarop Christus schitterde, Christus in zijn mysterie van het Kruis.

Deze taal zouden we zo misschien niet meer gebruiken, maar de intentie is duidelijk. Edith 'ziet' in één oogopslag. Ze wordt van binnen omgewoeld door de Mens aan het kruis. Het was een ingrijpende keuze, vooral omdat haar moeder om wie ze heel veel gaf, deze bekering niet kon meemaken. Nooit echter zal ze haar 'oude' geloof afzweren. 'Na mijn terugkeer tot God heb ik me op de eerste plaats Joods gevoeld.'

Nadat ze de eerste contouren van het kruis heeft ontdekt door veel studie en meditatie, wil ze verder. Ze wil één met de Gekruisigde worden. Edith, joods geboren, een tijd lang atheïst, gevonden in Christus, wordt tenslotte religieuze. De weg van een mens is vaak een raadsel, slechts weinigen proberen het écht te doorgronden. Op 15 april 1934 treedt Edith Stein in bij de Karmel, samen met haar zuster Rosa. Haar naam wordt, zuster *Teresia-Benedicta van het Kruis*.

Maar Hitlers nietsontziende haat tegen de joden houdt niet halt voor joden die christen zijn geworden. Haat tegen één religie treft doorgaans alle religies. Edith wijkt uit naar Echt in Zuid-Nederland. In 1942 is er geen houden meer aan. Of hebben haar superieuren toch te

weinig voor haar gedaan? De Gestapo meldt zich bij het klooster, en Edith en haar zus Rosa worden gearresteerd. Een van haar biografen schrijft:

Buiten staat intussen de straat vol met luid protesterende mensen, want de Karmel en speciaal Rosa zijn zeer geliefd. Tenslotte neemt Zr. Benedicta haar zus, die geen woord kan uitbrengen bij de hand en zegt: 'Kom, we gaan voor ons volk!' Bewust van haar speciale roeping voor haar volksgenoten, begint ze haar lijdensweg als één van de miljoenen slachtoffers van de haat der nazi's.

Edith Stein werd omgebracht in de doodsmachines van Auschwitz. Eén met haar volk heeft ze het kruis, dat haar volk de eeuwen door zoveel schade bracht, ten diepste geleefd. In navolging van Hem die aan dit kruis hing. Die er hangt tot vandaag en tot Leven komt als wij de humaniteit dienen en de tirannie verdrijven.

9. Antoine de Saint-Exupéry (1900 - 1944)

Heldendom

Op weg naar Zuid-Frankrijk kom je zijn naam tegen, omdat het vliegveld van zijn geboorteplaats Lyon naar hem is vernoemd, *Antoine de Saint-Exupéry*. St. Ex, zo zijn vrienden hem noemden, geldt als een van de bekende schrijvers van Frankrijk. Zijn boeken zijn wijsgerige en spirituele reflecties op zijn beroep van vliegenier. Het is de tijd dat de luchtvaart nog in de kinderschoenen stond. Pionierschap in je bloed en vriendschap met je kameraden, dat waren de eigenschappen die nodig waren toen vliegen nog een gevaarlijk avontuur was. Met zweet in de handen lees je hoe hij in een noodweer terecht komt. Zijn taal scherpt de verbeelding ...

Terwijl ik me krampachtig vastklampte aan mijn toestel, recht voor de kust, tegen die wind waar iedere karteling van de bodem als een lang reptiel zijn zoglijn in maakte, scheen het me toe of ik me had vastgegrepen aan een monsterachtige waanzinnige, die zwiepte boven de zee.

Alles wat St. Ex ziet en ervaart vindt de neerslag in zijn ziel. Daar worden zijn ervaringen tot levenswijsheid. Aan het slot van *Oorlogsvlieger* (1942), ternauwernood ontsnapt aan vijandelijk vuur, vormt zich zijn mensbeeld. Over het humanisme zegt hij: *'Het heeft de Mens niet door daden maar door woorden willen vestigen.'* Ook in het collectivisme (communisme) ziet hij de mens verdwijnen: *'Door gelijk op te delen ontstaat nog geen broederschap.'* Beide ideologieën missen volgens hem de essentie van mens-zijn: dat ons leven een 'offer' is, een geschenk aan de mensheid. Hij móet hierbij gedacht hebben aan zijn kameraden die in de oorlog hun leven gaven. Wat is dat dan, een leven als offer? St. Ex zegt het zo:

Wij zijn opgehouden met geven. Maar als ik alleen nog aan mijzelf geven wil, ontvang ik niets; dan bouw ik aan niets waarvan ik deel uitmaak en dan ben ik niets. Als men dan later van mij zal eisen, te sterven voor belangen, zal ik de dood weigeren. Belangen vragen allereerst, dat men zal blijven leven. Waar is de bezielende liefde, die mij voor de dood schadeloos zou stellen? Men sterft voor een huis. Niet voor muren of voorwerpen. Men sterft voor een kathedraal. Niet voor stenen. Men sterft voor een volk. Niet voor een grote mensenmassa. Men sterft uit liefde voor de Mens wanneer deze de sleutel is tot een Gemeenschap. Men sterft voor datgene, waarvoor men kan leven.

Met zijn eigen leven heeft de Saint-Exupéry deze woorden waargemaakt toen hij in de Tweede Wereldoorlog zich aanmeldde bij de Franse luchtmacht. In 1944, tijdens een verkenningsvlucht werd hij neergeschoten en stierf. Mensen als de Saint-Exupéry noem ik graag helden. Helden dragen mijn vaak schamele bestaan naar een hoger plan, geven er diepgang aan en bereiden mij voor op mijn eigen 'offer'.

Het meest bekende boek van St. Ex is zijn beroemde 'sprookje', *De kleine prins* (1944). Staat hier niet alles bij elkaar wat we van onszelf moeten weten? Gelukkig 'landt' de kleine-prins-van-elders eerst in de woestijn als hij onze aarde bezoekt. St. Ex kent de woestijn, hij overleefde er eens een ongeluk. Hij weet dat in deze barre streken het leven gelouterd wordt. Hier ontstaat het heldendom van de geest: ons leven als een gave voor anderen. In de woestijn

ontmoet de kleine prins... jou en mij! Ik zie messiaanse trekken in zijn manier van denken en doen, zo naïef en tegelijk zo troostrijk. Zoals de ontroerende dialoog met de vos. De vos die aan de kleine prins vraagt om hem tam te maken. 'Tam maken' versta ik overdrachtelijk. Het wil zeggen 'ménselijk maken', om stap voor stap het adeldom van 'dé Prins' te krijgen.

Alleen de dingen die je tam maakt, leer je kennen, zei de vos. De mensen hebben geen tijd meer iets te leren kennen. Ze kopen de dingen kant en klaar in de winkel. Maar doordat er geen winkels zijn die vrienden verkopen, hebben de mensen geen vrienden meer. Als je een vriend wilt, maak mij dan tam!

Als de kleine prins en de vos vrienden zijn geworden, nemen ze afscheid van elkaar. De kleine prins trekt verder om elders over deze zeldzame ontmoeting te vertellen.

Vaarwel, zei hij ... Vaarwel, zei de vos. Dit is mijn geheim, het is heel eenvoudig: alleen met het hart kun je goed zien. Het wezenlijke is voor het oog onzichtbaar.

10. Dag Hammarskjöld (1905 - 1961)

Leiderschap als roeping

De economische crisis waarin grote delen van de wereld zijn terechtgekomen is enorm. Hoewel sommigen beweren dat het einde al weer in zicht is, zeggen kenners dat de ware omvang nog niet is te overzien. Er zijn ook wetenschappers, ondernemers en politici die deze crisis (letterlijk: oordeel) als een periode van nieuwe kansen zien. Het welslagen hiervan zal grotendeels afhangen van een moreel, charismatisch en gezaghebbend leiderschap. Dag Hammarskjöld was en is voor velen hier een voorbeeld van.

Op 7 april 1953 wordt de Zweed Dag Hammarskjöld benoemd tot secretaris-generaal van de Verenigde Naties. Hij wilde boven de verdeel- en heerspolitiek van de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie uitkomen om daarmee te verhinderen dat bijvoorbeeld jonge Afrikaanse landen in de fuik van de Koude Oorlog zouden terechtkomen. In het begin van zijn ambtsperiode was hij zeer succesvol met het op orde stellen van de VN en het effectief beëindigen van enkele felle conflicten.

*Ontvankelijk blijven -. Uit nederigheid. En om je zachtheid te redden.
Ontvankelijk blijven - en danken. Hiervoor: dat je mag luisteren, zien, begrijpen -*

Succes - ter ere van God of tot je eigen eer, om de vrede onder de mensen of om je eigen vrede? Het antwoord is beslissend voor het resultaat van je streven.

Zijn bemoeienis met de Congo werd hem fataal. Duistere krachten wilden geen vrede. Geld en gewin gingen voor. Een sta in de weg als Hammarskjöld konden ze hierbij niet gebruiken. In 1961 kwam hij samen met anderen om het leven bij een vliegtuigongeluk in Rhodesië (nu Zimbabwe). Was het moord? Na zijn dood vond men zijn dagboek *Merkstenen*. Het is een diepgravend, mystiek-politiek dagboek waaraan sindsdien miljoenen mensen zich gelaafd hebben. Hier spreekt een mens op één van de hoogste posten ter wereld, die *voorbij* zichzelf is gekomen met dienstbaarheid als uitgangspunt. Dat kón hij, omdat hij zichzelf genadig overhoop had gehaald in een eenzaam, innerlijk gevecht.

*Schrei,
als je kunt,
schrei
maar klaag niet.
De weg koos jou -
en je moet dankbaar zijn.*

Bijna niemand wist van deze eenzame dieptepeilingen van Hammarskjöld! Wat is deze man diep afgedaald in zijn ziel, en wat is hij daar van binnen veel tegen gekomen - uiteindelijk véél meer dan op de politieke Bühne van het wereldtoneel.

God sterft niet op de dag dat we niet meer in een persoonlijke god geloven, maar wij sterven op de dag dat het leven niet meer doorstraald wordt door de glans van het steeds teruggeschonken wonder, uit bronnen die ieder verstand te boven gaan.

Gaandeweg gaat het eenzame zelfgesprek in *Merkstenen* over in een dialoog met de Ultieme, de Uiteindelijke, die we God noemen. Dán ook is Hammarskjöld klaar voor de functie van secretaris generaal van de VN. Het was geen functie of baan voor hem, maar een roeping. Geroepen worden tot iets, dat is de basis voor het echte leiderschap. Spelend met zijn eigen naam 'Dag' belijdt hij dit geroepen-zijn: *Heer - van u is de dag, / ik ben van de dag.*

Ja, is het grondwoord van de geroepene.

*Ik weet niet wie - of wat - de vraag stelde. Ik weet niet wanneer zij gesteld werd.
Ik herinnerde me niet dat ik antwoordde . Maar eens zei ik ja tegen iemand of iets
...'*

Meer dan wie ook kent de geroepene de vele 'nee- s' van het leven, de weerzin, de mislukking, de tegenslag, het verraad. In de eenzaamheid van het hart wordt het Ja geboren en gevormd door het sterven van duizend doden heen. Daar diep van binnen worden we getraind in onze roeping van het Ja, en opniéuw geboren in nederigheid. Leiding geven, verantwoordelijkheid dragen is vertrouwen op deze innerlijke Gids, is het aanboren van deze innerlijke Bron.

*Geroepen
om het te dragen,
afgezonderd
om het te beproeven,
uitverkoren
om het te ondergaan,
vrij
om het te weigeren
zag ik,
een ogenblik,
het zeil
in storm en zon,
eenzaam
op de top van de golf,
ver,
weg van het land.*

*Zag ik,
een ogenblik -*

11. C.S. Lewis (1898 - 1963)

Verrast door vreugde

‘Vreugde’ noemde C.S. Lewis datgene waar hij naar op zoek was - Vreugde, met een hoofdletter. Iets wat diep vanuit de verwondering over het leven in je opkomt. Zo maar is Vreugde er. Ze pakt je beet, voert je mee en laat je weer los wanneer zij wil. De nasmaak wekt een verlangen op dat je gaande houdt, want wanneer verschijn je weer Vreugde?

Het levensverhaal van Clive Staples Lewis is boeiend. Hij groeit samen met zijn broer Warren, op in Belfast. De beide jongens zullen bijna hun hele leven onafscheidelijk zijn. De relatie met de vader is moeizaam en komt nog meer onder druk te staan als hun moeder op jonge leeftijd aan kanker sterft. Jack, zo noemden zijn vrienden hem, is dan tien jaar oud. Dit verlies veranderde zijn leven, zoals hij op oudere leeftijd *Joy*, de vrouw van zijn leven vond én ook haar na een paar jaar weer moest verliezen (in 1960).

Lewis is ondermeer bekend geworden door zijn autobiografie *Verrast door Vreugde* (‘Surprised by Joy’) uit 1955. Hij is dan inmiddels een beroemd literatuur-wetenschapper aan het Magdalen-College in Oxford. De weg naar deze positie beschrijft hij bijna tot in detail. Van verstikkende Engelse kostscholen langs milde leermeesters naar goede studievrienden en scherpzinnige collega’s. Schrijven was Lewis’ grote passie. Hij schreef standaardwerken op zijn vakgebied, maar ook de wereldwijd befaamde *Narnia*-kinderboeken vol sprookjesachtige fantasieën. Enkele van deze verhalen zijn verfilmd, evenals de schrijver zelf in de film *Shadowlands* (in de prachtige vertolking van Anthony Hopkins). Nog steeds wordt hij wereldwijd gelezen.

Verrast door Vreugde is een zeer bijzonder boek, niet eens zozeer vanwege de gegevens en de feiten van een mensenleven, maar het schetst Lewis’ weg naar God, zijn genadige gang en weerbarstige omkering.

*Bedenk wel, dat ik altijd vóór alles had gewild dat ik niet werd ‘lastig gevallen’.
Mijn (zotte) wens was geweest ‘baas in eigen ziel’ te kunnen zijn.*

Als Vreugde nog geen Naam heeft schrijft hij:

*In deze periode bevond ik mij, zoals zo veel atheïsten en anti-theïsten, in een
maalstroom van tegenstrijdige gedachten. Ik beweerde dat God niet bestond. Ik
was ook boos op God omdat hij niet bestond. Al even boos was ik omdat Hij een
wereld had geschapen.*

Dit is Lewis ten voeten uit. Het zijn ernstige zinnen vol humor, vol wendingen en paradoxen. Dagen en nachten discussieerde hij met zijn mede-hoogleraren over deze vraag aller vragen, over het ultieme, over dé Ultieme. En terwijl de universitaire wereld steeds meer naar ‘nee’ neigde, capituleerde Lewis. De overweldigende ervaring die hij meemaakte en de taal waarin hij deze ervaring vertelt is onvergetelijk. Hij is dan 31 jaar oud.

*Ik werd mij ervan bewust dat ik iets op afstand hield of buitensloot. Of, zoals u
wilt, dat ik een stijf soort kleding droeg, iets als een korset of zelfs een pantser,*

alsof ik een kreeft was. Ik voelde mij, daar en op dat moment, voor een vrije keuze gesteld. Ik kon de deur openen of dicht laten; ik kon het pantser afleggen of aanhouden. Geen van beide mogelijkheden werd als een plicht voorgesteld; geen van beide ging gepaard met dreigementen of beloftes, al wist ik wel dat het openen van de deur of afdoen van het harnas onberekenbare gevolgen zou hebben. (...) misschien is een mens nooit zo vrij als wanneer hij, in plaats van motieven aan te voeren, alleen maar zeggen kan: 'Ik ben wat ik doe.' Toen kwam de echo in mijn verbeeldingsleven. Ik voelde mij als een sneeuwpop die eindelijk begon te smelten. Het smelten begon in mijn rug - drup, drup - en al gauw met een straaltje. Ik vond het een nogal vervelend gevoel.

De Naam was nu binnen gehoorafstand en bleef aandringen, tot Lewis, in liefde door de knieën ging. Het was voor hem geen onderdanige onderwerping, maar het herwinnen van pure vrijheid. Het leven hernomen in Vreugde.

U moet zich voorstellen hoe ik daar op Magdalen avond aan avond alleen in mijn kamer zat; telkens wanneer mijn gedachten maar een ogenblik van mijn werk loskwamen, voelde ik de gestadige, onverbiddelijke nadering van Hem die ik zo gaarne niet zou hebben ontmoet. Dat wat ik zozeer vreesde was mij tenslotte overkomen. In het zomertrimester van 1929 gaf ik toe en ik erkende God als God, en knielde en bad; die avond wellicht de neerslachtigste en onwilligste bekeerling in heel Engeland.

12. Paulus van Tarsus (15 - 67)

Eindelijk vrij

Zeven brieven schreef de apostel Paulus aan de eerste christelijke gemeenten in wat nu Turkije, Griekenland en Italië heet. Zes andere brieven staan op zijn naam, ademen zijn geest, maar zijn waarschijnlijk geschreven door anderen. Wereldwijd bestaan er waarschijnlijk nauwelijks brieven die zoveel invloed hebben gehad op de ontwikkeling van het christelijk geloof, de theologie en de samenleving.

Het heeft jaren geduurd voordat ik met Paulus uit de voeten kon. Ik vond hem pedant, betweterig en prekerig. Hij claimde 'het' te weten. Daar kwam bij dat de theologische wetenschap hem helemaal opeiste en hij de held werd van de dogmatiek. Toen ik hem anders leerde lezen, meer biografisch-theologisch, meer in de situatie van zijn tijd werd hij een spannende sparring-partner. Paulus schreef geen geloofsleer, maar brieven vol hartstocht en geloof. Met de bedoeling om precies dát bij zijn lezers op te roepen, bevlogenheid en beweging. Met *vrijheid* als kern.

Toen hij onderweg was en Damascus naderde, werd hij plotseling omstraald door een licht uit de hemel. Hij viel op de grond en hoorde een stem tegen hem zeggen. 'Saul, Saul, waarom vervolgt je mij?' Hij vroeg: 'Wie bent u, Heer?' Het antwoord was: 'Ik ben Jezus die jij vervolgt' (Handelingen 9, 3-5)

Iemand zat hem op de hielen. Wie? Hoe? Dat weet je niet, het gebeurt zomaar, als een donderslag bij heldere hemel. Plotsklaps hoor je een Stem en overvalt je een Licht: waarom vervolgt je mij, waarom sabel je neer wat de bedoeling heeft vrijheid te geven aan verdrukte mensen - hoop aan de hopelozen en raad aan de radelozen? Waarom Saulus, waarom jij, ik? Licht en Stem slaan ons tegen de grond. Verblind zijn we en sprakeloos. Totdat we geleid worden naar de bron van de Vrijheid en het stroomgebied van recht en vrede. We worden gedoopt in een nieuwe naam. Saulus wordt Paulus omdat hij door de knieën ging voor Licht en Stem. Die ene letter verschil herbergt onmetelijke rijkdom en vrijheid in zich. Het wordt Paulus' levensprogramma én zijn dood als martelaar in Rome, want vrijheid is geen neutraal beginsel. De brieven van Paulus gloeien tot vandaag naar ons toe en bemiddelen de meest vrije Mens.

Christus heeft ons bevrijd opdat wij in vrijheid zouden leven; houd dus stand en laat u niet opnieuw een slavenjuk opleggen. (...) Broeders en zusters, u bent geroepen om vrij te zijn. Misbruik die vrijheid niet om uw eigen verlangens te bevredigen, maar dien elkaar in liefde, want de hele wet is vervuld in één uitspraak: 'Heb uw naaste lief als uzelf.' (Galaten 5, 1 en 13-15)

Paulus leerde zijn mensen hoe ze in een nieuwe omgeving, die van de Grieks-Hellenistische wereld, onbevreesde gelovigen konden zijn, niet bang voor aanpassing of bijstelling van het vertrouwde geloofsgoed. Zoals wij in onze dagen; een open vizier naar onze moderne samenleving en creatief in gesprek met andere religies. *Vrijheid* is hierbij voor Paulus het centrale woord. Je door geen enkel slavenjuk laten knechten. Geen moreel juk van 'zo hoort het nu eenmaal', geen dwingend juk van maatschappelijke ideologieën, geen religieus juk van welke godsdienst dan ook en geen psychisch juk van het bange of verwende ego. Vrij,

helemaal vrij en ondanks tegenwerking en tegenspoed slechts verbonden met Degene die hem de ogen opende op weg naar Damascus. Zeker, Paulus wist als geen ander dat vrijheid bevochten moest worden:

Ik zou zelf niet vrij zijn? Ik zou geen apostel zijn? Maar heb ik dan niet Jezus, onze Heer, gezien?(1 Korinthiërs 9,1)

Deze ene Mens naar Gods hart was hem alles

- ikzelf leef niet meer, maar Christus leeft in mij (Galaten 2,20).

Wie deze diepgang leeft is vrij van elk juk. Het is een doorleefde spiritualiteit voorbij ons gekunstelde zelf - mens en wereld eindelijk vrij! Zij die dit leefden én leven staan als uitroepstekens van hoop op ons netvlies. 'Free at last' (eindelijk vrij) droomde Martin Luther King. Vrijheid schitterde toen Mandela fier en ongebroken na 27 jaar (!) de gevangenis op Robbeneiland verliet. 'Yes we can!', ja we kunnen het, profeteerde president Barack Obama. Zou Paulus hem dat ingefluisterd hebben? Verandering is mogelijk voor alle mensenkinderen op aarde!

Want ik reken erop dat al wat we in het tijdsgewricht van nu te lijden krijgen niet opweegt tegen de heerlijkheid die ons onthuld gaat worden. Ja, reikhalzend wacht de schepping op de onthulling van de zonen-en-dochters van God. (Romeinen 8,18 en 19)

13. Jezus Christus

Van oorspong

Jezus van Nazareth, nooit zal ik los van je komen. Dat heb ik wel gewild. Jou achter me laten, je van me afschudden. Je werd me soms teveel. Lange periodes was je dan weg. Maar je liét je niet wegstoppen, omdat je in ons eigenste binnenste woont. Opeens was je er dan weer. Zomaar stond je voor me, meestal incognito in een medemens. Bijvoorbeeld, toen mensen die lijden aan een psychisch ongemak, vertelden hoezeer een geestelijk verzorger hen nabij was geweest. 'Ik mocht bij hem zijn wie ik was, ik werd gekend, hij bracht me bij mezelf.' De kwetsbare kracht in deze zinnen ontroerden me. Ik hoorde en zag er Christus in. Alsof dat steeds vaker gebeurt de laatste tijd, in mijn werk, op straat, in de stilte van het alleen-zijn. Merkwaardig is het, vreemd. Ik heb er geen vat op. Laat maar gebeuren. Een soort overgang lijkt het te zijn: van Jezus van Nazareth naar Jezus *Christus*. Dat bedoel ik niet theologisch of zo, want dat is gemakkelijk uit te leggen. Maar het is een stamelend erkennen van iemand die aan het ultieme heeft geraakt. 'Wie Mij heeft gezien heeft de Vader gezien', zei hij (Johannes 14, 9). Dat is geen religieuze eigenwijzigheid, of een bekeerderige one-liner, maar een uitspraak die rechtstreeks óns aangaat. Hij bedoelt ermee: 'zoals Ik transparant ben tot op de Onuitspreekbare, zo ben jij dat ook. Alleen, je bent het onderweg kwijtgeraakt, vergeten, je bent er los van geraakt. Ik ben er om dát geheim opnieuw in jou op te delven.' Wie dat gaat ervaren, merkt hoe in de wereld met haar leed, oorlog en verdriet zaadjes van hoop zijn geplant. Zaaigoed van de Vader, vol kiemkracht. 'Het werd avond en het werd morgen. De derde dag.' (Genesis 1,13)

Overrompeld door Pasen

*Stilte is de muziek van het hart
waar de klanken van de vreugde klinken.*

*Verstilling is de grondtoon,
de kloppende cadans waar het leven
zijn oorsprong nadert.*

*Dieper gaat het,
mijnschachten en rotsspleten in.
Vorbij de stilte,
boven de boomgrens - kloppende slapen.
Water sijpelt langs de rotswanden,
duidend op een bron, een wel?*

*Het gebed leidt mij verder,
geschonken woorden gegrift
in graniet,
bij schaars licht te lezen.*

*Nu niet opgeven, verder gaan,
naar begin én einde
naar waar ik vandaan kom*

én naar toe zal gaan.

*Dan de ogen-blik,
heel kort
een oogwenk
nauwelijks*

*ongehoord
ongezien
 rakelings
wonden geslagen en geheeld*

*gevonden
geraakt,
bemind
omarmd
voor altijd gekend
door Jou.*

14. Thomas Merton (1915 - 1968)

Een gevónden Godzoeker

Blij ben ik, dat ik al vroeg in mijn studententijd Thomas Merton leerde kennen. Hem lezen is steeds een verademing. Zijn talloze geschriften inspireren mij tot vandaag de dag. Merton is een geestelijke opsteker in een dor kerkelijk landschap en een inspiratiebron voor een amechtige samenleving. Altijd kritisch naar zichzelf en anderen.

Jouw idee over mij is gefabriceerd met materialen die je hebt geleend van andere mensen en van jezelf. Misschien vorm je je idee over mij met materiaal dat je zou willen verwijderen uit je eigen idee over jezelf. Misschien is jouw idee over mij een weerspiegeling van wat anderen over jou denken. Of misschien is wat jij over mij denkt gewoon wat jij denkt dat ik denk over jou.

Merton werd in Frankrijk geboren. Zijn vader kwam uit Nieuw-Zeeland en zijn moeder was Amerikaanse. Het gezin leefde in diverse landen, omdat de vader een rusteloos kunstschilder was. Als Thomas 6 jaar oud is sterft zijn moeder, als hij 15 is overlijdt ook zijn vader. Hij belandt dan op een kostschool in Engeland. Daar maakt hij het al te bont met drank en vrouwen, zodat zijn voogd hem naar zijn grootouders in de VS stuurt. In New York studeert hij Engelse literatuur en leeft daar als een mondaine student. Via bevriende docenten leert hij de werken kennen van o.a. de grote Spaanse mysticus Jan van het Kruis (1542-1591). Die woorden en teksten doen snaren trillen in zijn binnenste. Ja, dát zoek ik, dát wil ik!

Plotseling begon er zich iets in mij te roeren, iets begon mij voort te stuwen, aan te sporen. Het was een beweging, die sprak als een stemmetje. 'Waar wacht je op?', vroeg het. 'Waarom zit je daar? Waarom aarzel je? Je weet toch wat je te doen hebt? Waarom doe je dat niet? (...) Ineens kon ik het niet langer uithouden.

In 1938 laat Merton zich dopen. In 1941, hij is dan 26 jaar oud, wordt hij monnik - *trappist*. Niet praten, lange uren bidden in een steenkoude óf snikhete kerk, lichamelijk hard werken, volstrekt afgezonderd van de wereld, alleen-zijn. Over wat hem hiertoe dreef schrijft hij in 1948 zijn levensverhaal, *Louteringsberg*. Het werd een wereldwijde bestseller. Later zal hij wat afstand nemen van dit boek, omdat hij hierin 'de wereld' als te verdorven voorstelt en zichzelf als te weinig solidair ermee.

Als je je te zeer op God concentreert als een object onder andere objecten, dan krijg je moeilijkheden omdat God dan tegenover andere objecten staat. Maar God is geen object. God is niet een ding onder andere dingen ... God staat niet tegenover enig schepsel ... Je moet God en de schepping tezamen nemen en God zien in zijn schepping en de schepping in God en ze nooit van elkaar scheiden.

Gaandeweg vindt Merton het te druk (!) worden in zijn klooster. Hij mag kluizenaar worden, ergens verderop op het kloosterterrein. Hoe meer hij de innerlijk eenzaamheid intrekt, hoe dieper hij in het hart van God komt, én hoe dieper hij in het hart van de wereld komt. Hierin schuilt het geheim van Merton. Door zich af te zonderen 'ziet' hij hoe de wereld er écht aan toe is. De 'wereldvreemde' monnik schrijft fel tegen de Vietnam-oorlog, tegen de atoombewapening, tegen het racisme. Hij schrijft met strijders als M.L. King en Thich Nhat

Hanh en voedt daarmee het progressief-denkende deel van de VS. Invloedrijke Amerikanen als Dorothy Day, de Berrigans, Henri Nouwen, Jesse Jackson én Barack Obama zijn niet goed in te denken zonder Merton, deze gevónden Godzoeker.

Onze echte reis in het leven is innerlijk: het is een zaak van groei, van verdieping en van een steeds grotere overgave aan de scheppende werking van de liefde en de genade in ons hart. Nooit was het voor ons meer noodzakelijk om aan die werking te beantwoorden.

Gevónden Godzoekers, zo noem ik de mystici graag. Merton is actueel tot in deze tijd. Dat komt ook omdat hij misschien als een van de eerste christelijke denkers ‘oostwaarts’ ging en zich openstelde voor de kracht en de waarde van het hindoeïstische en boeddhistische geestesleven. Als hij in 1968 naar een grote interreligieuze conferentie in Bangkok kan gaan, komt hij om het leven. En kapotte ventilator op zijn kamer zette hem onder stroom. Hij stierf in de kracht van zijn leven.

Als je wilt weten wie ik ben, vraag me dan niet waar ik leef of wat ik graag eet of hoe ik mijn haar kam, maar vraag me waarom ik leef, in detail, en vraag me wat ik denk dat me ervan weerhoudt om voluit te leven voor datgene waarvoor ik leef.

15. Dorothy Day (1897 - 1980)

Radicale heiligheid

De ene na de andere bank stortte in, de fabrieken konden hun producten niet meer kwijt, miljoenen werkloze mensen leefden op de rand van de armoedegrens. Verlamming en apathie, wanhoop en moedeloosheid namen bezit van de mensen. Alsof hen een natuurramp trof, een orkaan die alles mee zoog en kapot maakte. Het is de tijd van de grote economische crisis in de Verenigde Staten, begonnen in 1929.

Dorothy Day, een jonge, intelligente vrouw, geboren in Brooklyn, New York, neemt geen genoegen met de uitleg van deze wereldwijde crisis door politici en bankiers. Ze verzet zich tegen de opvatting als zou zo iets een onvermijdelijke natuurramp zijn waarin men zich heeft te schikken. Als journaliste en schrijfster voert ze de strijd met de pen in progressief-linkse bladen. Ze voelt zich thuis bij de radicale visies van anarchisten en communisten die zeggen dat godsdienst 'opium van het volk' is - religie verdooft mensen om in verzet te komen tegen het hun aangeprete 'lot'. Toch had Dorothy ook van jongs af een zwak voor de heiligen in de geschiedenis van de kerk. Die hadden 'iets' wat ze ervoer als dynamiek en dynamiet. Maar ze blijft kritisch:

Wat ik als kind las over de heiligen bracht opwindung bij mij teweeg. Ik zag hun adeldom, hoe ze hun leven gaven voor de zieken, de verlamden en de melaatsen ... Maar er speelde nóg een vraag door mijn gedachten. Waarom gaven ze zoveel aandacht aan het bestrijden van het kwaad en niet aan het voorkomen ervan ... Waarom probeerden de heiligen de sociale orde niet te veranderen. Ze hielpen de slaven, maar waarom deden ze niets tegen de slavernij.

Haar leven krijgt een andere wending als ze in 1927 het leven schenkt aan een dochter. Een niet al te opzienbarend feit misschien, maar wél voor Dorothy, vanwege haar eerdere ervaringen met relaties en het ondergaan van een abortus. Ze besluit het meisje te laten dopen in de Rooms-Katholieke Kerk. Deze kerk oefende al langere tijd een grote aantrekkingskracht op haar uit en appelleerde aan zaken die de 'drive' waren voor haar politieke keuzes.

De liturgie, de aanbidding, de dankzegging en de smeekbede ... dat zijn toch wel de meest edele handelingen waartoe we in dit leven in staat zijn. (...) Ik wilde niet dat mijn kind maar wat rondzwalkte zoals ikzelf vaak had gedaan. Ik wilde geloven, en ik wilde dat mijn kind ook zou geloven. Indien het horen bij een kerk haar de onschatbare dankbaarheid van het geloof in God, en de begeleidende liefde van de heiligen zou geven, dan is het nodig dat ze gedoopt wordt in de katholieke kerk.

De doop van haar dochter Tamar bracht haar bij een Bron, die vanaf dat moment haar leven zou gaan bepalen. De breuk met haar man, die het gevolg was van deze geloofskeuze, liep uit op een nieuwe relatie, t.w. haar bekering tot de Rooms-Katholieke Kerk in hetzelfde jaar 1927.

Een bekering is een eenzame ervaring. We weten niet wat er omgaat in de diepten van iemands hart of ziel. We kennen onszelf nauwelijks.

Het is tevens Dorothy's radicale bekering tot de armen. Nu niet meer louter theoretisch, niet meer vanuit ideeën óver mensen in nood - hoe goed die ideeën ook zijn - , maar samen mét hen de moeizame en vreugdevolle weg door het leven gaan.

Die weg begint concreet op 1 mei 1933 toen Dorothy Day in New York het eerste exemplaar van het blad de *Catholic Worker* voor een cent per stuk (a penny a copy) ging verkopen op Union Square. De beweging die hieruit ontstaat, gaat vanaf dat moment als een lopend vuurtje door de hele VS. Overal worden 'huizen van gastvrijheid' opgericht, waar de werken van barmhartigheid in praktijk worden gebracht. Hier wordt kerk gepraktiseerd met 'de minsten en de kleinen'. De inzet voor geweldloosheid, de strijd voor vrouwenrechten en burgerrechten brengen Dorothy en haar mensen regelmatig in de gevangenis. In ons land is zij niet zo bekend. Maar voor progressief-gelovig Amerika is Dorothy Day tot de dag van vandaag een inspiratiebron vanwege haar radicale heiligheid. In deze tijden van economische recessie kan zij ons opnieuw veel leren. Een kennis van mij die een aantal jaren in een huis van gastvrijheid woonde, schrijft over haar:

Ze was iemand met een bijzondere levenslust; haar leven was doordrenkt van gebed, waardoor ze geheel aanwezig kon zijn bij de mensen om haar heen. Ze was bijzonder gevoelig voor het lijden van andere mensen, maar evenzeer voor schoonheid. Ook was ze zich bewust van dat wat ze 'de plicht om te genieten' noemde. Ze las de krant in het licht van de eeuwigheid. En ze gaf je, als je met haar samen was, het opwindende gevoel dat je de wereld kon veranderen, dat je een beter mens kon worden en dat een dergelijke onderneming één groot avontuur was

16. Carlo Carretto (1910 – 1988)

De woestijn

Ons dagelijkse leven zit vol, propvol, met drukte en drukdoenerij, boordevol met zorgen en hoe het verder moet met onszelf en onze wereld. Om dáár dan weer ideeën over te hebben, meningen en plannen. Overvol raken we, ook van de hedendaagse 'leukigheid', die als een stortvloed van loze verstrooiing over ons wordt uitgestort. Weg wil ik, gaan naar een plek waar ik niet meer besmet kan worden met deze hysterie. Een plaats waar ik mijzelf kan hervinden en 'de Weg' vind?

Velen zijn gegaan! Alle eeuwen door. Ze kozen *de woestijn* als alternatief voor het afgeplatte leven. Van de woestijnvaders- en moeders in de tweede eeuw tot en met iemand als Carlo Carretto. Carretto was in de periode rond de tweede wereldoorlog een bekende priester in Italië. Een superactief man, die grote groepen jongeren op de been bracht voor de Katholieke Actie. Dat was een beweging die destijds het religieuze uit de ivoren torens van de kerk wilde halen en de sociale inspiratie hiervan 'op straat' wilde praktiseren. Carretto was de charismatische spil van deze beweging. Maar, tot verbazing van al zijn vrienden zette hij plotseling een punt achter zijn overvolle werkzaamheden. In 1954, na 20 jaar actieve kerkelijke dienst, vertrok hij naar de Sahara in navolging van zijn grote voorbeeld Charles de Foucauld (1858 – 1916). Beiden volgden een innerlijke Roepstem, soms te horen midden in het rumoer van ons leven.

Verlaat alles en kom met Mij naar de woestijn. Je activiteiten wil ik niet meer, ik wil je gebed, je liefde.

Ik ervaar deze woorden als ook tegen mijzelf gezegd, met anderen altijd maar bezig voor samenleving en kerk. Het is waar, ook dié inzet kan te vol worden. Zelfs ons spirituele leven - weer een cursus spiritualiteit, weer een mooi boek over zin en/of God, weer een weekend therapeutisch aan ons zelf sleutelen.

De grote rijkdom van het noviciaat in de Sahara is zonder twijfel de eenzaamheid en het fijnste van de eenzaamheid: de stilte. Een diepe stilte, die overal in doordringt, die heel je wezen doordringt, die tot je ziel spreekt met een wonderlijke, nieuwe kracht, waar de mens die is overgeleverd aan verstrooiing geen weet van heeft.

Carretto verblijft 10 jaren in de woestijn. Hij leeft er tussen woestijnvolken, zoals de Toearegs, en vertelt over de ontberingen. Over de hitte én de kou, over het schurende zand in mond en ogen en over de felle wind die dwars door je heen blaast. Dié woestijn, zegt Carlo, is nodig, ook in overdrachtelijke zin, een vasten om ons volle leven leeg te maken.

Voor mij was dat noodzakelijk. En al dat zand van de woestijn is nog niet voldoende geweest om de dikke roestlaag van mijn ziel schoon te schuren. Maar het leven is niet voor iedereen gelijk en als je niet naar de woestijn kunt gaan, dan moet je toch in je leven 'woestijn maken'.

In 1984 schrijft Carretto zijn beroemde *Brieven uit de woestijn*. Hij is dan terug in Italië en een van ‘de kleine broeders van Jezus’ geworden. Samen met ‘de kleine zusters van Jezus’ zijn ze tot vandaag te vinden bij de allerkleinsten van deze wereld. Ik lees en herlees de brieven van Carretto. Ze schaven en schuren aan ons, tot op het bot. Het laatste hoofdstuk uit Carretto’s boek heet *Mijn vriendin de nacht*. Even al gloort het ochtendlicht van Pasen.

De nacht is voor alles rust, echte rust. Bij zonsondergang komt de natuur tot rust, zij ontspant zich op een stille aanwijzing van God. (...) Alles ademt vrede, alsof de elementen en de mensen zich willen herstellen van de grote strijd van de dag en van de zon. Ja, de nacht is hier heel anders. Ze heeft haar prilheid, haar eigen charme niet verloren. Ze is gebleven zoals God haar gemaakt heeft: een creatie van Hem die weldadigheid en leven brengt. (...) Geen enkele verplichting drukt op je, geen lawaai stoort je, geen onverwachte beslommeringen. De tijd is helemaal van jou. Je verzadigt je aan het gebed en de stilte, terwijl aan de hemel de sterren verschijnen.

17. Henri Nouwen (1932 - 1996)

Thuiskomen

Henri Nouwen, rooms-katholiek priester en psycholoog van Nederlandse afkomst, is 60 jaar oud als hij zijn meest bekende boek over de parabel van de verloren zoon schrijft (uit Lucas 15). Tientallen andere boeken en geschriften heeft hij dan al op zijn naam staan. Alsof het allemaal vingeroefeningen waren voor dit ene boek, *Eindelijk Thuis. Gedachten bij Rembrandts 'De terugkeer van de verloren zoon'* uit 1992. Nouwen was al een zeer bekend en geliefd schrijver in Amerika, maar met deze spirituele eye-opener raakte hij de harten van miljoenen lezers wereldwijd. Hij hield zichzelf niet buiten schot, integendeel. Want de aanleiding tot *Eindelijk Thuis* was zijn eigen leven. Hoe hij vol onrust over moeder aarde zwierf, overal woonde, maar nergens echt thuis was. Hoe hij bijna gesloopt werd door de nooit aflatende vraag of er iemand was die om hem gaf. Overtuigd van Gods liefde, maar tevens snakkend naar diens innerlijke rust en troost schrijft Nouwen zijn pijn en wonden van zich af. Op een manier die helend is en de vreugde van het thuiskomen schenkt. Meer dan tien jaar mocht ik een van zijn reisgenoten zijn. Deze goede vriend gaf mijn leven een genadige wending. Hij leerde mij thuiskomen bij mijzelf, in een nooit aflatend proces.

Thuis, dat is het centrum van mijn wezen, waar ik de stem kan horen die zegt: 'Jij bent mijn geliefde zoon, in wie Ik mijn welbehagen heb.' Dat is dezelfde stem die de eerste Adam tot leven riep; dezelfde stem die tot Jezus, de tweede Adam, sprak; dezelfde stem die spreekt tot alle kinderen van God, die hen de vrijheid schenkt om te leven in een duistere wereld en toch in het licht te blijven. Ik ken die stem. Hij heeft in het verleden tot mij gesproken en spreekt ook nu tot mij. Het is de nooit onderbroken stem van de liefde die spreekt over de eeuwigheid, die leven schenkt. Wanneer ik die stem hoor, weet ik dat ik thuis ben bij God en niets te vrezen heb.

Tientallen malen hoorde ik zeggen: 'In Nouwens boeken gaat het over mijzelf, zo ervaar ik mijn leven ook, mijn ploeteren, mijn worstelen, mijn zoektocht naar God, je dan soms gevonden weten waardoor je weer verder kunt.' Nouwen zelf ging ook verder. In 1983 zei hij zijn baan als hoogleraar aan de universiteit vaarwel en koos voor het samenleven met verstandelijk gehandicapte mensen in de Ark-beweging. Bij deze kwetsbare mensen kwam hij weliswaar eindelijk thuis, maar de kleinen en geringen waren het zelf die hem herinnerden aan het harnas waarin hij zich tot dan toe had verschanst. Het is ons eigen gemaakte bastion waarbinnen we ons veilig wanen, onze meningen hebben en onze religie beleven. Het is de dwaze illusie van ons ik. Nouwen kreeg dit inzicht in zichzelf aangereikt en belandde in een diepe, geestelijke crisis.

Mijn drukke bestaan in Daybreak (d.i. de Ark-gemeenschap in Toronto, jjb) werd onderbroken door enkele emotionele en lichamelijke crises. Die dwongen mij - met een enorme kracht - om huiswaarts te keren en God te zoeken op de plaats waar Hij te vinden is: in het heilige der heiligen van mijn eigen hart. Ik kan niet zeggen dat ik daar al echt gearriveerd ben. Dat zal in dit leven ook nooit kunnen, want de weg naar God voert tot voorbij de doodsgrens. Het is een lange en veeleisende reis, vol wonderlijke verrassingen en voortekenen van de uiteindelijke bestemming.

Eindelijk thuis leest als een roman. De personages van de jongste en de oudste zoon worden met behulp van het bijbelverhaal, het schilderij van Rembrandt en het eigen leven van Nouwen in een spannende, spirituele relatie gezet. Diverse malen las ik het boek met groepen en elke keer was voor de deelnemers de finale ervan dé grote verrassing; dat namelijk de uiteindelijke pointe van het verhaal is dat wij zélf vader of moeder worden, in spirituele zin wel te verstaan. Dwars door ons bestaan als jongste zoon of dochter én oudste zoon of dochter - het zijn twee, cruciale, menselijke bestaanswijzen - is het de menselijke roeping om present te zijn als geestelijke ouders voor de verloren 'kinderen' van deze wereld, dichtbij en ver weg.

Ik wil niet thuisblijven terwijl iedereen weggaat, gedreven door verlangens of door boosheid. Ik voel dezelfde impulsen als zij; ik wil ook wel eens zwerven. Maar wie zal er thuis zijn wanneer zij terugkeren; vermoeid, uitgeput, aangeslagen, teleurgesteld, schuldig of beschaamd? Wie zal hen ervan overtuigen dat er altijd een veilige plek is om naar terug te keren, een plek waar ze zullen worden ontvangen en omhelsd? Als ik het niet doe, wie dan wel? De vreugde van het vaderschap is anders dan het plezier van de eigenzinnige kinderen. Deze vreugde stijgt uit boven afwijzing en eenzaamheid, ja zelfs boven bevestiging en gemeenschap. Deze vreugde is de vreugde van een vaderschap dat is ontleend aan het vaderschap van de hemelse Vader, en dat deelt in zijn goddelijke eenzaamheid.

18. M. Vasalis (1909 – 1998)

'De stenen bloem van uw gelaat'

Honderd jaar geleden werd de dichteres en psychiater M. Vasalis geboren. In 1940, 1947 en 1954 schreef ze, precies om de zeven jaar, een bundel gedichten. Een vierde bundel lukte niet meer. Toen haar uitgever Geert van Oorschot in 1961 hierop aandrong, schreef ze hem dat ze te moe en te bezet was: 'Ik denk dat mijn leven zoo blijft tot de kinderen het huis uit zijn, dat is over ruim vier jaar. Misschien dat ik daarna zoowel wat ongebondener als geconcentreerder kan leven.' In 2002 verschijnt *De oude kustlijn*, postuum uitgegeven door haar kinderen. Samen zijn het niet eens veel gedichten, zo'n honderd stuks. Maar die 'staan' dan ook - als een grootse bijdrage aan de Nederlandse taal- en letterkunde. In 1982 ontvangt Vasalis de P.C. Hooftprijs. Vasalis leidt haar lezers en lezeressen naar plekken in henzelf waar ze doorgaans niet zo vaak komen, misschien liever aan voorbij gaan. Haar poëzie boort tot ónder de oppervlakte van wat we zien, horen en ervaren. Wat zij daar aantreft?

Steen

*Verdriet kit al mijn krachten samen,
zodat ik roerloos word als steen.
Mijn hele wezen wordt materie,
een ondoordringbaar star mysterie
o sla de rots, opdat ik ween.*

Deze steen is op diverse plaatsen in Vasalis' werk aanwezig. 'Ik droomde, dat ik langzaam leefde / langzamer dan de oudste steen' Elders observeert ze kritisch een vrouw die zich nogal wuft vermaakt met soldaten. Vasalis typeert haar als iemand met 'stenen wangen' en 'dode ogen'. Het is iemand die steenkoud leeft, 'tot haar eigen monument verstevend'. Steen houdt de tijd vast, lijkt ze te willen zeggen. Verleden en toekomst worden erin samengeperst tot een louter heden. Zoals het gedicht 'Afsluitdijk' eindigt:

*Er is geen einde en geen begin
aan deze tocht, geen toekomst, geen verleden,
alleen dit wonderlijk gespleten lange heden.*

Later associeert ze dit 'lange heden' met jeugd, met zomer, met zichzelf toen ze jong was, wat ze eigenlijk wil blijven bij het ouder worden. (De) tijd is een dragend thema in het werk van Vasalis.

*Het enige dat oud lijkt is dit ogenblik
want het verleden - ik - is jonger, jong.
De toekomst die mij niet meer toekomt
is wonderlijk vers en licht
en straalt en damp van jeugd. Als in de zomer-
ochtend vroeg de zee.*

In een origineel interview dat ze met zichzelf hield, antwoordt ze op haar éigen vraag 'of je jeugd een grote rol in je werk speelt? Ik [zijzelf dus]: De enige rol. Jeugd is voor mij het

heden. Alles wat ik beleef is jeugd. Als ik niets beleef is het ouderdom. Herinneringen ook, als ze niet kers-vers zijn. Ik geef alleen om kers-vers.’ De interviewer (zij zelf) vervolgt: “Bedoel je dat je alleen van nieuwe dingen houdt? Ik: Ik houd helemaal niet van nieuwe dingen. Ik houd van oude dingen, van dingen die ik nieuw zie. Nieuwe dingen zie ik niet gauw, daar ben ik bang voor. Die ken ik niet. Oude dingen ken ik ook niet, als ik ze niet herken. Vroeger gebeurde alles vers, maar langzaam, zodat je eraan wennen kon.’ Prachtig die paradoxen, dat ‘spelen’ met de tijd, de tijd die zich niet laat vastpakken, de tijd die als het ware een steen is, veel ouder dan wij en precies daardoor jónger.

*De tijd, het stromende getij
gaat nu zo snel en het verval
zo steil, alles werd weggespoeld.
Kom nu forellen, mijn herinneringen
spring met de verse krachten
en met de eerste wilde geuren
tegen de stroom.*

Toch is de tijd geen genadeloos gebeuren en de steen geen levenloos stuk natuur. Tussen beiden gebeurt iets, bloeit iets op, tussen beiden geschiedt ons leven. Er is een afdruk te zien, het zijn de levenslijnen van onze biografie en de paraaf van onze Schepper.

*In de oudste lagen van mijn ziel,
waar hij van stenen is gemaakt,
bloeit als een gaaf, ontkleurd fossiel
de stenen bloem van uw gelaat.*

*Ik kan mij niet van u bevrijden,
er bloeit niets in mijn steen dan gij.
De oude weelden zijn voorbij
maar niets kan mij meer van u scheiden.*

19. Dorothee Sölle (1929 - 2003)

'Gij stil geschreeuw'

In het jaar 2003 overleed de befaamde Duitse theologe Dorothee Sölle nogal plotseling. Ik weet nog dat ik er ontdaan van was. Deze dappere, kritische en spirituele vrouw was (en blijft) een 'icoon' voor mij en vele anderen van mijn generatie. Jarenlang heb ik haar van nabij mogen meemaken. We nodigden haar uit om naar Nederland te komen voor spreekbeurten, conferenties en wat niet al. Ze inspireerde ons enorm tijdens deze bijeenkomsten. Tot vandaag de dag lees ik haar boeken, vooral als ik wat mismoedig word van kerk en samenleving.

*U hebt mij gedroomd God,
hoe ik oefen rechtop te gaan
en leer neerknielen,
mooier dan ik nu ben,
gelukkiger dan ik durf te zijn,
vrijer dan bij ons is toegestaan.*

*Houd niet op mij te dromen, God.
Ik wil niet ophouden mij te herinneren
dat ik uw boom ben,
geplant aan de waterbeken
van het leven.*

Dorothee was een scherpzinnige en ongekend erudiete vrouw. Zij debatteerde op niveau en eigenzinnig met veel internationaal bekende schrijvers, filosofen en theologen. Ze daagde hen uit om de theologie *live* te maken, dat 'de dingen van God' met jezelf te maken hebben en een groots visioen zijn voor de samenleving. Veel van haar boeken zijn bijbelse commentaren bij de tijdgeest en bevatten poëtische dromen over actuele onderwerpen. Haar visie op de geschiedenis van het Duitse volk brachten een storm van verontwaardiging te weeg in haar land. Ze doordacht scherpzinnig hetgeen ze als jong meisje had meegemaakt. Voor ogen had ze steeds de puinhopen van haar plat gebombardeerde stad, en toen daarna de volle omvang van de holocaust zichtbaar werd kon ze niet meer zwijgen. Toen ze zei dat de Duitse geschiedenis naar gas stinkt, wekte ze woede en haat op bij haar landgenoten. Die vonden dat er genoeg gezegd was over 'de Oorlog'. Sölle's passie voor vrede en recht vindt hier haar oorsprong. Als geen ander kent ze de verleidingen van de gruwelijke 'menseneter' - meneer oorlog - en hoe we het wonen in zijn huis prefereren boven het op weg gaan naar nieuw land.

*Ik heb deze schaamte over mijn volk nodig en ik wil niets vergeten omdat vergeten
voedsel geeft aan de illusie dat het mogelijk zou zijn ook zonder de doden mens te
worden. Ik werkelijkheid hebben wij hun hulp nodig. Ik heb mijn vriendin Anne
Frank heel hard nodig gehad.*

Vanwege haar denkkraft en haar kritisch staan in de samenleving was Dorothee ons altijd vooruit. Toen wij in de (voormalige) DDR nog wel een alternatief zagen voor de eigen samenleving hier, beklemtoonde ze dat dit zogenaamde socialistische alternatief mensen knevelde en klein hield. Haar inzet voor de strijd van vrouwen, het milieu, de mensenrechten,

overal ging ze ons voor, theoretisch én praktisch. Zelfkritiek was haar niet vreemd. Na het vallen van de Berlijnse Muur in 1989 (de 'Wende') schreef ze:

Maar zonder gekheid, de nieuwe toestand na de Wende vereist nieuw nadenken, en zonder linkse zelfkritiek zal het nauwelijks mogelijk zijn het pruilen, het zich-terugtrekken of het verongelijkte zwijgen dat links op het ogenblik kenmerkt, te boven te komen. Het is gerechtvaardigd de vraag te stellen: Wat hebben wij verkeerd gedaan?

Sölle's verzet werd niet zuur of verbitterd, omdat ze de vitale ader van de mystiek had gevonden. Bij mystieke schrijvers leer je de lange adem en de vreugde over het bestaan. Bij hen ontvangt het hier en nu een kwaliteit van ongekende Kracht. God zelf doorademt ons en doortrekt ons tot we 'opstaan'. In 1997 verschijnt haar boek *Mystiek en Verzet*. Het is een weergaloos boek waarin, wat mij betreft, de hele Sölle samengevat staat. Mystiek omschrijft ze als Godsverlangen.

Persoonlijk heeft noch de kerk, die ik veeleer ervoer als stiefmoeder, noch het geestelijk avontuur van een theologie na de Verlichting om levenslang over God te denken, mij kunnen verleiden. In geen van beide religieuze instituties - kerk en wetenschappelijke theologie - ben ik emplooi of zelfs maar een thuis gevonden. Het is het mystieke element, dat me niet loslaat. Het is, om het voorlopig en simpel te zeggen, het Godsverlangen, waarnaar ik wil leven, die ik wil verstaan en verbreiden.

Mensen staan met dit verlangen gericht op hun Schepper, die in verzet kwam tegen de chaos van het 'woest en ledig' (Genesis 1) en óns vraagt om hetzelfde te doen. Aan géén Ander dan deze Schepper behoren wij toe, dát is onze vrijheid. De ondertitel van *Mystiek en Verzet* heet 'Gij stil geschreeuw'.

Het is een mystieke naam voor God, die zijn macht niet grondvest op heerschappij en bevelen. Het is een naam die allen kunnen gebruiken die het onder ons dikwijls onhoorbaar geworden 'stil geschreeuw' missen. Dat wij allen leren het ten diepste in de wereld te horen, daartoe helpe ons degene die ook in ons schreeuwt.

20. Broeder Roger Schutz (1915 - 2005)

Gemeenschap

In ieder van ons ligt een diep verlangen verscholen naar gemeenschap. ‘ Sámen’ lukt vaak beter dan alleen, ‘alleen’ gaat over in vereenzaming als daarbij het samen ontbreekt. Individu en gemeenschap, ze hebben elkaar nodig in het spel van áfhankelijkheid en ónafhankelijkheid. *Iemand* daagt ons voortdurend uit dit spel te spelen. Voortgedreven door deze idealen, verlaat de jonge theologiestudent Roger Schutz het veilige Zwitserland. Het is oorlog, de Europese ‘samen’-levingen liggen letterlijk in puin. In Lausanne had hij al met enkele medestudenten een kleine, christelijke gemeenschap opgericht. Bidden én werken, op de knieën én je inzetten voor mensen in nood. Dromen én doen. Strijd en aanbidding.

De strijd voor en met de mens vindt zijn oorsprong in een andere strijd die steeds meer de grond van zijn bestaan bestemt, daar waar niemand gelijk is aan een ander. Daar staat hij voor de poorten van de aanbidding: Strijd en aanbidding: zijn het de polen waartussen ons hele bestaan te spannen is?

De strijd werd heel concreet met het helpen van joodse mensen, om ze weg uit Frankrijk een veilig onderkomen te doen vinden in het neutrale Zwitserland. Tijdens zijn tochten door het met Hitler heulende, zuidelijke deel van Frankrijk belandt Roger in het arme en geïsoleerde gehucht Taizé in Bourgondië. Een oude vrouw vraagt hem of hij het huis dat te koop staat wil betrekken.

Ik heb Taizé gekozen omdat de vrouw arm was. Christus spreekt door de armen, en het is goed naar hen te luisteren. Het contact met hen behoedt het geloof ervoor om vaag en onwerkkelijk te worden.

De vrienden uit Lausanne voegen zich bij Roger, hij wordt hun prior. Ze zullen toen niet gedacht hebben dat hun kleine gemeenschap zou uitgroeien tot een van de grootste en bekendste ‘kloostergemeenschappen’ van nu. Wat trekt de duizenden jongeren die er jaarlijks komen? Het is de gemeenschap, de saamhorigheid die zo node wordt gemist in onze kille en op het individu ingerichte samenleving. Taizé is een lente voor de kerk met jonge mensen als lentebodes voor dit vermoeide instituut.

Gemeenschapsleven is slechts mogelijk als allen erop bedacht zijn samen te bouwen. Dan wordt onder de mensen een teken van eenheid opgericht, dat belangrijker is dan het edelste werk individueel verricht los van de gemeenschap.

In Taizé viert een groep van negentig broeders driemaal daags de evangelische eenvoud van het leven. Eromheen de gastvrijheid en de aandacht voor de bezoekers. De mantra-achtige Taizé-liederen brengen je leven tot rust en ze troosten het vaak beklemd hart. Elke geloofszwaarte ontbreekt; *Ubi caritas et amor, Deus ibi est* - waar liefde heerst en barmhartigheid, dáár is God.

Als jong theologiestudent kwam ik vaak in Taizé, en nog ga ik er graag heen. Altijd was er die kleine, fragiele, charismatische man, frère Roger, stichter en prior. Hij leerde ons voorbij de theologie te komen en de gemeenschap met Christus zoeken.

Of hij nu gekend wordt of niet, Christus de Opgestane, blijft bij ieder mens als een verstekeling, zelfs als die het niet weet.

In de zomer van 2005, temidden van zijn broeders en de duizenden jongeren wordt de dan negentigjarige (!) broeder Roger vermoord. Een geesteszieke vrouw steekt hem létterlijk dood. Er gaat een schok door de wereld - deze man van gemeenschap en verzoening doodgestoken?! Woede is er, wanhoop en ongeloof. Houdt al dat bloedvergieten dan nooit op? Mens, zie wat je aanricht! God, doe wat!

Broeder Roger Schutz ging heen hoe hij ooit in Taizé kwam, in eenvoud en gemeenschap. Als zijn medebroeders afscheid van hem nemen bidden ze:

U, Christus vol erbarmen, u laat ons in gemeenschap zijn met hen die ons zijn voorgegaan, en die ons heel nabij kunnen blijven. Wij leggen onze broeder frère Roger in uw handen terug. Reeds aanschouwt hij het onzichtbare. In vervolg op hem bereidt u ons erop voor om een straal van uw licht te ontvangen.

21. Abbé Pierre (1912 - 2007)

Gebed en verzet

De taak van elk menselijk wezen is te bewijzen dat de wereld niet zonder reden is.

Abbé Pierre (Henri Grouès) werd in 1912 in Lyon geboren. Op achttienjarige leeftijd werd hij pater bij de Kapucijnen. Hij bleef acht jaar bij hen. Tijdens de oorlog was hij actief in het verzet. Van 1946 - 1951 is hij lid van het Franse parlement. In Parijs hadden, zo kort na de oorlog, vele duizenden mannen, vrouwen en kinderen nauwelijks een huis. Ze leefden onbeschut of sliepen zelfs op straat. Als man van concrete actie komt Abbé Pierre al heel snel in contact met deze immense ellende. Stap voor stap wordt zijn Emmaüs-beweging geboren. Later schrijft hij:

Het zou goed zijn als Emmaüs blijft als de lucifer die, zo klein als hij is, een bos in vuur en vlam kan zetten. Dat is het enige dat telt: de vonk die overslaat.

Als het gerucht de ronde doet dat er een of andere pater is die onderdak biedt, stromen honderden dakloze gezinnen toe. Wat te doen? Er is geen plaats en het geld dat hij als lid van het parlement verdient is vóór de ontvangst al drie keer uitgegeven. Toch gaat hij door, nu niet meer alleen, maar samen met de armen die zijn toegestroomd. Want dát is het geheim van Emmaüs, jezelf helpen door ánderen te helpen. Door de groeiende populariteit van de beweging lukt het om steeds meer voor elkaar te krijgen. Er verschijnen eerst noodhuizen en later worden hele dorpen uit de grond gestampt. Als Abbé Pierre zijn baan als parlementariër vaarwel zegt raakt het geld snel op, een bankroet dreigt. In de zeer strenge winter van 1954, zullen, als er niks gebeurt, honderden mensen op straat omkomen van de kou. Met alles wat de kleine beweging in zich heeft en onder de bezielende leiding van Abbé Pierre wordt dit voorkomen. Hij verschijnt op de radio, staat op de voorpagina van alle kranten. Hotels bieden zich aan, metro-stations blijven open, het oude Gare d' Orsay (nu Musée d' Orsay), wordt dé plek van Emmaüs. Tonnen goederen worden bezorgd, miljoenen francs stromen binnen. Als een vlo prikt Abbé Pierre in de billen van de machthebbers, en hij weerstaat ze.

Het onwaarschijnlijke leven, dat ik nu vijftien jaar leid, een leven om gek van te worden, een leven om helemaal leeg te lopen - ik voel dat met de dag beter aan - als ik het volgehouden heb, als ik niet uitgedroogd ben, als ik 't kon volhouden, en als ik 't nog kan, dan heb ik dat hieraan te danken, dat ik jarenlang, in al die jaren doorgebracht in het klooster, zoveel uren kreeg om te bidden. In dit bidden, in dit geduld oefenen, zit iets dat zich diep in ons binnenste vastprent. Je weet wel dat het koren niet harder groeit door er aan te trekken, voor alles is tijd nodig, regen, zon, koude, sneeuw, warmte. En dan, als het seizoen is aangebroken, dan staat er koren op de akker, en het goede brood op tafel.

Abbé Pierre is het levende symbool geworden van iemand die zich inzet voor de mens aan de achterkant van de samenleving, met name de dakloze en gekwetste mensen. Mensen die niets hebben, en van Abbé Pierre terug hebben gekregen wat hun was afgepakt, hun menselijke waardigheid. Op hoge leeftijd schrijft hij:

Als je één hand naar de armen hebt uitgestoken, dan vind je Gods hand in je andere hand. Sindsdien weet ik dat de dood een lang uitgestelde afspraak met een vriend is. Het wachten wordt beloond.

Wie kennis neemt van Abbé Pierre's spirituele daadkracht ontdekt een geweldige inspiratiebron om de inspanningen voor mensen in nood vol te houden. Zelf zou ik zonder deze voorbeelden verdrinken in een chaos van ellende en onmacht.

Langs de weg van elk leven staan mensen. Het is geen weg door de woestijn. Het is een weg temidden van talloze mensen die je passeert, meestal zonder dat je hun verborgen rijkdom ziet. Soms pluk je, Godzijdank, onverwacht een vrucht. En je weet, weer Godzijdank, dat meer dan één persoon, ook al ken je hem of haar niet, jou op zijn beurt als een bloem zal plukken. Totdat de tijd komt dat God zijn bloem plukt, voordat deze te veel is verwelkt.

22. Thich Nhat Hanh (1926)

Hier en nu

Na een vermoeide dag zapte ik 's avonds verveeld langs een rijtje tv-zenders. Meestal is daar niet veel te beleven, maar je blijft toch wat landerig voor de buis hangen. Die avond trof ik het. De beelden over een boeddhistische monnik trokken mijn aandacht. Na lange jaren van ballingschap mocht deze monnik en leraar in 2005 weer zijn land Vietnam bezoeken. Het was een indrukwekkende uitzending over Thich Nhat Hanh. Zijn waardige, aandachtige tred, zijn ingetogen blik, zijn sprankelende ogen en de duizenden blijde mensen die hem begroetten langs de weg ontroerden. Ik veerde op.

Al vroeg weet Thich dat hij monnik wil worden. Op zijn 19de jaar treedt hij in bij de Tu Hieu-tempel in Hue. Het trainen in aandacht (*mindfulness*) - voor jezelf, de ander en 'het universele en tijdloze' - is dé bezigheid van de monniken (m/v). Het werken met de handen houdt hen met beide benen op de grond, want het gaat om het 'hier en nu'. Teveel leven we terug naar het verleden of vooruit naar de toekomst, waardoor we ook het heden missen.

Als we niet in het nu zijn, hebben we de afspraak met het leven gemist.

In dit hier en nu kun je bewust terecht komen door lichaamswerk, vooral het oefenen van de ademhaling. Hier ligt misschien wel een van de redenen waarom oosterse meditatie zo in trek is, omdat deze tradities een veelheid aan meditatie-methodes kennen. Eeuwenlang zijn ze uitgeprobeerd en vorm gegeven. Bovendien is er de geestelijke begeleiding van een leraar of lerares.

*Als ik inadem
zie ik mezelf als een bloem.
Ik ben de frisheid
van een dauwdruppel.
Als ik uitadem
zijn mijn ogen bloemen geworden.
Kijk alsjeblieft naar mij.
Ik kijk
met de ogen van liefde.*

Al gauw blijkt dat Thich een begaafd student is en zeer begerig naar literatuur, theologie en filosofie uit andere religieuze tradities. In zijn klooster mag hij bepaalde boeken niet lezen en zijn leiding doseert ook de lectuur over het Boeddhisme zelf. Thich ervaart dat als een beknotting en in hem groeit de idee dat dit Boeddhisme hervormd moet worden vanuit haar eigen geestelijke wortels. Dit zal zijn levenswerk worden en vanaf dat moment is zijn naam verbonden met een maatschappij-betrokken Boeddhisme. Steeds in gemeenschapsverband en zij aan zij met zuster Chan Khong. Ze doen me denken aan Franciscus en Clara. Samen 'spelen' Chan en Thich een spiritueel duet met de gemeenschap (*sangha*) als basis. In 1961 mag hij studeren in de VS. De ontmoetingen met mensen als Thomas Merton (†1968) en Martin Luther King (†1968) voeden hem enorm, en omgekeerd zijn zij zeer onder de indruk van hem. Door deze ervaringen kon Thich rijpen tot een van de grotere spirituele leraren van dit moment.

Rijping gaat altijd hand in hand met loutering, met tegenslagen en tegenwind. Want, intussen woedt de Vietnam-oorlog hevig. Eind 1963 is Thich weer terug in Vietnam. Samen met zijn medebroeders en -zusters doet hij sociaal werk, doceert en schrijft. Maar gaandeweg worden al deze inspanningen onmogelijk gemaakt. Het landt bloedt, de mensen lijden. Hij dicht:

*Ik ben naar je toegekomen
om met je te wenen
om dit geteisterde land
en de gebroken levens.
Ons rest slechts smart en pijn.
Maar neem me bij mijn handen:
houd ze vast, houd ze vast.
Ik wil slechts eenvoudige
woorden spreken:
wees moedig, we moeten moed houden ,
al was het maar om de kinderen,
al was het maar voor de toekomst.*

Thich Nhat Hanh kiest in de Vietnamoorlog een derde-weg positie, waarmee hij de ingegraven stellingname van politiek rechts en links corrigeerde. Tot ongenoegen van beide. Zoals nu de monniken van Burma en Tibet dat doen. Toen de vrede kwam in 1973 werden Thich en zijn mensen verbannen door de 'overwinnaars'. Hij vestigde zich in Frankrijk, alwaar hij *Plum Village* stichtte. Het is een (zen-) boeddhistisch klooster waar mensen van over heel wereld zichzelf trainen in aandacht, en zich inzetten voor het milieu en de wereldvrede. Op het ritme van de adem naderen we onszelf, de ander en het Geheim.

*Vanochtend
kniel ik neer in het gras
nu ik je aanwezigheid bemerk.
Bloemen die onuitsprekelijkheid als een prachtige glimlach meedragen,
spreken to mij in stilte.
De boodschap,
de boodschap van liefde
en begrip
is inderdaad tot mij gekomen.*

23. Herman Andriessen (1927)

De weg van het verlangen

Soms ontmoeten we mensen die in woord of geschrift precies aangeven wat we zelf bedoelen en ervaren. Altijd ben ik naar dié personen op zoek. Ik grijp naar ze als ik steun en bemoediging nodig heb, als mijn strijd lust het wat laat afweten of wanneer ik kritiek nodig heb. Ze geven voeding aan mijn leven en hun wijsheid mengt zich met wat er om gaat in mijn eigen hart. Wat daar vervolgens bereid wordt heet leeftocht, brood voor onderweg ... verlangen. Dé auteur over het menselijk verlangen is Herman Andriessen.

Het verlangen is er vóór al onze gevoelens; vóór al wat we ondernemen, vóór de teleurstellingen die het leven aanbrengt. Het is de grondbeweging in ons bestaan, het 'voorwaarts' dat in het leven zelf is meegegeven, al in de moederschoot. (...) Oorspronkelijk valt het woord samen met 'wat ons lang valt'. Dat gaat over de ervaring dat datgene wat we onszelf wensen (nog) niet te bereiken is; dat is nog te veraf; zo lang valt de tijd lang; totdat het binnen ons bereik komt. Zo gezien is verlangen een 'tijdwoord', een 'weg-woord'; een woord voor onze levensloop.

Als pastoraal psycholoog steunt Andriessen veel mensen door samen met hen de blokkades op 'de weg van het verlangen' te ontdekken. Zijn talloze publicaties over de menselijke levensloop, over geestelijke begeleiding en over pelgrimeren ('De ziel gaat te voet') reiken een schat aan levenswijsheid en doorleefde spiritualiteit aan. Elk jaar opnieuw lees ik zijn *De weg van het verlangen*. Het is een bronboek over het menselijk verlangen in al zijn aspecten. Andriessen laat zien dat ons verlangen niet alleen een kalm-klaterend beekje van hoop in ons is, maar ons ook rusteloos kan opjagen. Niet alle verlangens worden vervuld, dan voelen we de smart om het uitblijven ervan.

Wanneer een diep verlangen onvervuld blijft, neemt het de kleur aan van verdriet. Verdriet is onvervuld verlangen dat ons zwaar valt. (...) Aan verdriet is niets 'te doen'. Misschien kan het een volgende keer voorkomen worden; misschien zijn de gevolgen op te vangen. Maar aan de lijdende leegte in ons en om ons heen kan niet echt iets 'gedaan' worden. (...) Verdriet welt op uit de leegte van de scheiding en men kan haar bron niet stoppen. Bijna nergens meldt ons verlangen zich zo duidelijk en onmiskenbaar aan als in het verdriet.

Andriessen is lid van de augustijnen, een orde die wil gaan in het voetspoor van Aurelius Augustinus (354 - 430). Deze diepzinnige kerkleraar komen we regelmatig tegen in zijn geschriften. Vooral waar hij Augustinus volgt in het funderen van de grondbeweging van het verlangen in het geloof. In ons geloof vindt alles wat over mens en wereld beweerd wordt haar diepste grond, meent de auteur van de diepzinnige *Belijdenissen*. In ons geloof gebeurt de paradox, 'dat ons verlangen zijn eigenmachtigheid opgeeft en door dit opgeven zijn ware aard ontdekt.' Die ware aard is, dat 'ons eigen verlangen het beslagen venster is waarin het licht van Gods verlangen naar ons doorkomt.'

Ik lees en herlees en laat mij meevoeren in de verlangende vlucht van de vogel, op weg naar grote hoogten - maar levend en ploeterend op moeder aarde. Hier en daar geholpen door een gids, iemand als Herman Andriessen.

God 'blijft achter' wanneer ons verlangen zich beweegt in alle richtingen. Hij gaf ons het verlangen mee als een 'levensgeest' en kent er de wispelturige aard en aanleg van. Hij 'houdt het uit' wanneer het zijn vele reizen onderneemt, zijn dwaze dingen doet, zijn vergissingen maakt; wanneer het in vervoering raakt en die telkens weer moet inwisselen voor nieuwe armoede. Hij verdraagt ons verlangen zoals wij het moeten verdragen. Hij houdt het vol zoals wij het moeten volhouden. Hij blijft standvastig, zelfs en juist wanneer we ons vergissen, onze godsdienstige ervaring met God zelf verwisselen en wanneer wij ook op die weg alle vergissingen begaan die bij het verlangen horen.

24. Maria de Groot (1937)

De innerlijke reis

Jezelf van binnen verkennen. Toetsen wat er allemaal in je omgaat. Proeven of je helemaal aan jezelf bent overgeleverd, of dat er Iemand is die met je meetrekt, je draagt en troost. Nee niemand! Of ja, toch ...? Iedereen reist deze reis naar binnen. Soms met tegenzin, want wat ligt er niet een wrakhout in de uithoeken van de ziel. Een andere keer gaat het vanzelf, omdat het hart zingt van louter vreugde. Mystici en schrijvers over het geestelijke leven doen verslag van dit op en neer van de ziel. Het zijn geen vrome solotripjes, maar de hele cultuur resoneert erin mee. Het gaat om de 'heenreis' én de terugreis. Het getrooste hart verdraagt nu eenmaal geen harteloosheid tussen mensen.

Over de hele wereld zijn plekken te vinden waar men zich speciaal toelegt op het gaan van deze innerlijke reis. Een dergelijke intieme plek is 'Het Flearstift', midden in het Friese merengebied. Het is de thuisbasis van dichteres en theologe Maria de Groot. Al vanaf 1981 is het een oefenplaats voor spiritualiteit en vooral geestelijke training en scholing van vrouwen. Contemplatie en actie, bidden en doen, gaan hier gelijk op.

Die visie heeft mij altijd in beweging gehouden: het gaat om een innerlijke weg, contemplatie, en om het 'doen' van die weg. Maar we hebben geen precieze woorden voor wat de weg inhoudt; dat is nog open, daarvoor moet nog nieuwe taal worden gevonden.

Naar die nieuwe taal is Maria de Groot op zoek. Want mystieke taal kan bij veelgebruik iets voorspelbaars krijgen, waardoor het Geheim wordt afgeplat. Een teveel aan spiritualiteit, zoals in onze dagen, kan uitgekauwde woorden produceren. Dan wordt de innerlijke reis een uitje van vermaak naar een soort geestelijke Efteling. De gebruikte taal zélf moet iets van de gloed van de geloofservaring in zich dragen. Daartoe weet de dichteres zich geroepen.

*Hij nam aarde
en maakte mijn hand
vijf vingers om te schrijven
een palm met lijnen
geheimtaal
dat was het laatste
wat hij van mij maakte
toen vroeg ik de roeping
en hij zei:
noem mij.*

De bevindelijke taal van Maria de Groot voert naar grote hoogte in haar *De innerlijke ruimte. Een spirituele weg*. Geen boek gaf mij zóveel de laatste jaren. We worden door zes stegen van onze menselijke conditie geleid naar ons 'kasteel van de ziel' (Teresa van Avila, zestiende eeuw): die van vreugde en verdriet, eenzaamheid en gemeenschap, roeping en sterfelijkheid. Haar beschrijvingen van deze stegen zijn diep doorleefde juweeltjes. Wat op onze levensweg – in deze stegen – gebeurt of gebeurd is, alles dragen we mee ons innerlijk heiligdom in.

Durven we naar binnen te gaan? Misschien, omdat we uitgenodigd worden om ons bestaan te laten louteren.

De Eeuwige is een marskramer, een koopvrouw die langs de poort van het innerlijke klooster komt, altijd opnieuw. Daar onteigent deze grensganger wat ik kwijt wil. De godheid is een voddenraper, een Emmaüsganger, een moeder die meeneemt wat ik achterlaten moet. De goddelijke schrijver onteigent mijn woorden en kalligrafeert ze in een boek dat lijkt op mij. Het is het getijdenboek van mijn ziel, dat dankzij deze schrijvende hand vol liederen staat.

Eenmaal binnen wordt ons leven gewikt en gewogen. In alle ruimtes beleven we ons hoogsteigen, geestelijke avontuur: in de kloostergang, de kapittelzaal, de kapel, de refter, het scriptorium, de cel en de binnentuin. We ervaren de onherbergzame kloven van ons hart, maar niet minder de binnenste schoonheid van de dingen en de mensen. Steeds scherper en duidelijker komt de moederlijke Marskramer in beeld. ‘Ik kan nooit meer niet geloven dat God is’, belijdt de schrijfster na een moment van intense vervoering.

*Laat mij mogen zijn
als een veldbloem aan uw voeten
die u verheugt,
een kleine boot
die koers houdt
op de wateren van de tijd,
tot u, in eeuwigheid. Amen*

25. Huub Oosterhuis (1933)

Gegronde hoop

Al meer dan een halve eeuw zingt Nederland 'Oosterhuis'. Huub Oosterhuis dichtte honderden kerkliederen en gaf met zijn creatieve geloofstaal de liturgie weer terug aan de geloofsgemeenschap. 'Door deze teksten heb ik mijn geloof behouden', hoe vaak heb ik dat niet gehoord. Onlangs werd Oosterhuis 75 jaar. In 1964 werd hij tot priester gewijd, waarna hij van 1965 - 1970 studentenpastor was in Amsterdam. Na een celibaatsconflict werd hij door de kerkelijke hiërarchie ontslagen. Vanaf 1970 tot heden is hij als pastor, dichter en theoloog verbonden aan de 'Studenten Ecclesia Amsterdam.' Naast religieus 'liedjesdichter' is hij ook maker van vrije poëzie. Het woord zit hem in zijn bloed.

Ik denk, meer met hart dan met verstand, meer in liedjes dan in een betoog - als soms een stem in mij oprijst vertrouw ik, hoop ik, is het of ik weet dat de god die in het verhaal de Enige wordt genoemd, de Enige Mogelijke is, mocht er een God bestaan.

In 1970 kwam ik als jong theologiestudent aan in Amsterdam. De opstandige jaren zestig roerden zich nog volop. Het giste en bruisde in stad en land. Overal diende zich vernieuwing en verandering aan, ook op kerkelijk en theologisch gebied. Wie er open voor stond, kwam in Amsterdam al heel gauw in de Amstelkerk, waar enkele jonge priesters een ánder type kerk uitprobeerden: dichtbij mensen, maatschappij-betrokken, voorbij dwang en moeten. Eén van de priesters was Huub Oosterhuis. Hier geen zware ambtelijkheid van priesters en dominees, maar de uitnodiging om samen het ambt te delen en te doén. Hier geen tijdloze bijbeluitleg, maar de Schrift als een kritisch commentaar bij de tijdgeest, geen God 'in den Hoge', maar een op menslievendheid bedachte God midden onder ons. En deze 'geheimen' werden vertolkt in een informeel-liturgische stijl met de nieuwe kerkliederen van Oosterhuis als hoogtepunt, getoonzet op invoelende, nieuwe muziekcomposities. Samen met de honderden aanwezigen werd je meegevoerd, ontroerd, geraakt en gezet op de weg van de hoop: het niet willen opgeven, en het samenballen van deze menselijke hartstocht naar recht en vrede in de éne Naam, ons vooruit.

God is te doen. Dat is een uitdrukking die ik jaren geleden heb gebruikt. Zo zie ik het nog steeds. Zo goed zijn als God, heb ik het ook wel eens genoemd. Het is de God zoals die uiteindelijk, na vele pogingen en verbeeldingen uit joodse overleveringen - die we Bijbel noemen - tevoorschijn is gekomen. Het is een stem die het niet over zichzelf heeft, maar over de weduwen, de wezen, de vreemdelingen - het is dat onvoorstelbare idee, dat solidariteit de zin van je bestaan is, dat je daarvoor op aarde bent. Die gedachte geeft een vervulling, een geluk dat niet te evenaren is: het is niet zinloos, er is iets te doen. Zo goed te zijn als God. Als er een God is, dan Die.

Deze diaconaal-maatschappelijke inzet doortrekt het hele oeuvre van Huub Oosterhuis. Ook na al die jaren verveelt het niet, omdat de oproep ertoe geschreven wordt in poëzie. Poëzie voorkomt prekerigheid en dwang, gedichten maken het duister licht en het geven het licht intensiteit en diepgang. Getroost worden we én uitgedaagd, zoals in het gedicht *Aan de mens*,

*Boom je stam was koud en bloot
in de winter leek je dood.
Komt de zomer vuur en vlam
bloeien rozen aan je stam.*

*Mens wat ben je dood en koud
als je niet van mensen houdt.
Zonder liefde vlam en vuur
is je leven kort van duur.*

*Zonder lachen licht en lied
zonder liefde gaat het niet.
Mensen leef toch en godweet
vind je liefde bij de vleet.*

De bezongen hoop vervliegt niet, ze wordt - gerijpt aan het leven - omhoog getrokken naar een groots vergezicht, én voortgetrokken door iemand over wie Huub Oosterhuis veel gedichten schreef: Jesjoe, Jezus. Over dát vergezicht en dat visioen maakte hij ook het lijflied voor 'Stem in de Stad' - ons oecumenisch-diaconale werk in Haarlem - ter ere van ons tienjarig bestaan in 2005, op een prachtige melodie van Antoine Oomen. Dat wij mogen leven en werken in het spoor van deze woorden:

*Een stad zal uit de hemel dalen
tuin in bloei aan lichtend water
vrouw in bruidstooi van godswege -
en een stem roept
'Ik maak alle dingen nieuw'.
Zo staat geschreven.*

*Wij onder wolkkolommen
diep in stegen
mensen van de straat
- vandaag nog hier
en morgen waar gebleven -
zal ooit geschieden
wat geschreven staat?*

Herkomst van citaten en literatuuropgave

Er is veel geschreven door en óver de personen in dit boek. Als ze niet van Nederlandse afkomst zijn, dan ook is veel van hun werk vertaald in het Nederlands. Het is ondoenlijk om over hen complete literatuurlijsten samen te stellen, zeker voor het doel van dit boek zou dat te ver voeren. Ik heb gekozen voor de beperking. In de onderstaande opgave vertel ik per persoon de herkomst van nagenoeg alle door mij gebruikte citaten. Ik vul dat aan met verwijzingen naar boeken die mij aanspraken en die ik las om de hoofdstukken te kunnen schrijven.

Op het internet kan men ook een ruim aanbod aan informatie vinden. Bijna iedere mysticus (Godzoeker) heeft een eigen website, samengesteld door navolgers en liefhebbers van de persoon in kwestie. Even googelen, en teksten, foto's e.d. komen te voorschijn.

1.

De Regel van Sint-Benedictus, vertaald door Vincent Hunink, Amsterdam 2000, pp. 76, 54/55.

W. Derkse, *Een levensregel voor beginners. Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijks leven*, Tiel 2000.

A. Grün, *Beziëld leiding geven. Impulsen vanuit de Regel van Benedictus van Nursia*, Baarn/Tielt 2002.

2.

M. de Jong, *Hildegard von Bingen. Klein leerboek*, Kampen, 1997, p. 21.

Theatergroep 'De Kern', tekstboekje bij uitvoering *Hildegard von Bingen*, Monnickendam 1998 (citaat op flaptekst).

O. Betz, *De inspirerende Hildegard von Bingen*, Zoetermeer 1998

D. Sölle, *O Grün des Fingers Gottes. Die meditationen der Hildegard von Bingen*, Wuppertal 1989.

3.

O. Steggink, *Het zonneliëd van broeder Frans van Assisi (met tekeningen van de auteur)*, Kampen 1996.

E. Leclerc, *Symbolen van de Godservaring. Een analyse van het 'Zonneliëd' van Franciscus*, Haarlem 1982.

H. Nolthenius, *Een man uit het dal van Spoleto. Franciscus tussen zijn tijdgenoten*, Amsterdam 1989.

E. van den Goorbergh en Th. Zweerman, *Franciscus van Assisi. Over zijn evangelische beziëling en de betekenis voor onze tijd*, Nijmegen 2003.

4.

Roemi, *Liefde is de weg. Kwatrijnen van Djelal-oed-Din Roemi*, Vertaling uit het Perzisch door Sipko A. den Boer, Den Haag, 2007, pp.35, 37, 29 en 76.

A. Schimmel, *Rumi*, Averbode 2002, p.14

5.

De Wolk van niet weten, Ingeleid door André Zegveld, Nijmegen 1986, pp. 70, 71/63, 65.

The Cloud of Unknowing and other works, Translated with an Introduction and Notes by A.C. Spearing, London 2001.

J.M. Nuth, *God's lovers in an age of anxiety*. The Medieval English Mystics, London 2001.

6.

Angelus Silesius, *Zwerver tussen hemel en aarde. Ingeleid en vertaald door Jacques Benoit*, Deventer 1971 (gebruikte citaten staan verspreid in dit boek).

Angelus Silesius, De hemelse zwerver, vertaling van Hilbrandt Boschma, Assen 1939.

7.

Gezang 441 uit het Liedboek voor de Kerken.

W. Hensen, *Uit de diepten, Mystiek in het Protestantisme*, Baarn 1999, p. 46 e.v.

A. Jelsma, *Zoek en je zult gevonden worden, Mystiek als verrassing*, Kampen 2007, p. 102 e.v.

W. Nigg, *Grote Heiligen*, Amsterdam 1958, p. 254 e.v.

G. Ruhbach en J. Sudbrack, *Grosse Mystiker, Leben und Werken*, p. 251 e.v.

8.

M. de Groot en C. Méroz, *De vrijheid van Edith Stein. Van Joannes van het Kruis naar Edith Stein*, Kampen 1991, pp. 24, 27.

A. Arborelius, *Edith Stein. Biografie*, Gent z.j., pp.17/18, 123

E. Stein, *Wetenschap van het Kruis*, Gent z.j.

M.A. Neyer, Edith Stein, *Groeien naar het Licht*, Gent z.j.

9.

De Saint-Exupéry's boeken *Postvlucht naar Dakar (1929)*, *Nachtvlucht (1932)*, *Het rijk der mensen (1939)* en *Oorlogsvlieger (1942)* verschenen in 1969 in een Omnibus, Den Haag 1969, pp. 318, 659.

A. de Saint-Exupéry, *De Kleine Prins*, Den Haag, 2000, pp. 70, 71. (oorspronkelijk 1943).

H.H. Blommestijn, 'Antoine de Saint-Exupéry. In: H.H. Blommestijn (red.), *Tot op de bodem van het niets. Mystiek in tijd van oorlog en crisis*, Kampen, Averbode, p. 80- 102.

P. Webster, 'Antoine de Saint-Exupéry - biografie van de schrijver van *De Kleine Prins*, Rotterdam 2000.

10.

D. Hammarskjöld, *Merkstenen*, Kampen 2007. Oorspronkelijk Zweeds 1963. Citaten staan op pp. 82, 102, 149, 40, 147.

J.J. Beumer, *De langste reis is de reis naar binnen. Het politiek-mystieke leven van Dag Hammarskjöld*, Kampen 2007 (5de herziene druk, 1ste druk 1997).

S. Mögle-Stadel, *Dag Hammarskjöld, Biografie van een visionair*, Zeist 2004.

11.

C.S. Lewis, *Verrast door Vreugde*, Franeker 1998, pp.185, 98, 183, 186.

G. Sayer, *C.S. Lewis, Biografie*, Kampen 1996.

Ph. Van der Elst, *C.S. Lewis, Een inleiding met kernteksten*, Kampen 2005.

12.

C.J. den Heyer, *Paulus. Man van twee werelden*, Zoetermeer 1998.

R. Zuurmond, *God noch gebod. Bijbels-theologische notities over de brief van Paulus aan de Galaten*, Baarn 1990.

13.

De bijbel.

14

Th. Merton, *Wegen naar het paradijs, Een dagboek van wijsheid en geloof. Samenstelling en vertaling, Dirk Doms*, Tielt 2001 (citaten van 3 augustus en 3 november en 9 januari).

K. Bras, *Leven met Thomas Merton, Wegwijzer naar vrijheid*, Zoetermeer 2003, pp. 30 en 113.

J.H. Forest, *Thomas Merton, Een korte levensbeschrijving*, Haarlem 1980.

M.W. Higgins, *Heretic Blood, The spiritual geography of Thomas Merton*, Toronto 1998.

15.

R. Ellsberg, *All Saints. Daily reflections on saints, prophets, and witnesses for our time*, New York, 1997, p. 519.

R. Ellsberg, *Het geluk is met de heiligen. Alledaagse wijsheid*, Kampen 2007, pp. 14 en 58/59.

J. Forest, *Love is the measure. A biography of Dorothy Day. Founder of the Catholic Worker*, New York 1986.

16.

C. Carretto, *Brieven uit de woestijn*, Nijmegen 1986, pp. 8, 21, 61 en 115.

Carlo Carretto, selected with an introduction by R. Ellsberg, New York 2007.

17.

Henri Nouwen, *Eindelijk Thuis. Gedachten bij Rembrandts 'De terugkeer van de verloren zoon'*, Tielt 1992, pp. 44/45, 25, 153.

J. J. Beumer, *Onrustig zoeken naar God. De spiritualiteit van Henri Nouwen*, Tielt 2007, 4de druk (oorspronkelijk 1996).

Michael O'Laughlin, *Henri Nouwen. Zijn leven en spiritualiteit. Een biografie met 150 foto's*, Tielt 2006.

18.

M. Vasalis is het pseudoniem van Margaretha Drooglever Fortuyn - Leenmans.

M. Vasalis, *Parken en woestijnen, De vogel Phoenix, Vergezichten en gezichten*, Amsterdam 1998, pp. 67, 22 en 69.

M. Vasalis, *De oude kustlijn*, Amsterdam 2002, pp. 47 en 54.

M. Vasalis / Geert van Oorschoot, Briefwisseling 1951 - 1987, Amsterdam 2009.

De biografie van Maaïke Meijer is aanstaande. Een voorpublicatie stond in de *NRC* van 13/02/2009.

19.

D. Sölle, *Droom mij, God. Bijbelse thema's met lastige politieke vragen*, Baarn 1997, p. 24.

D. Sölle, *Tegenwind. Herinneringen*, Baarn 1995, pp. 32 en 219.

D. Sölle, *Mystiek en verzet. 'Gij stil geschreeuw'*, Baarn 1998, pp. 18/19 en 24.

R. Ludwig, *Die Prophetin. Wie Dorothee Sölle Mystikerin wurde*, Berlin 2008.

L. Bouckaert (red.), *Mystiek en verzet. Het testament van Dorothee Sölle*, Antwerpen 2004.

20.

Frère Roger, *Strijd en aanbidding*, Baarn 1976, p. 7.

R. Schutz, *De dynamiek van het voorlopige*, Amsterdam 1967, p. 33.

Broeder Roger van Taizé, *De bronnen van Taizé*, Baarn 2001, p. 12.

Christiaan Feldmann, *Broeder Roger van Taizé. Een leven in vertrouwen*, pp. 28 en 98.

Kathryn Spink, *Broeder Roger van Taizé*, Helmond 1989.

21.

Abbé Pierre, *Testament ...* Kampen 1995, pp. 38, 51, 85, 108

De boodschap van Abbé Pierre. De Stem der mensen zonder stem, Utrecht/Antwerpen z.j.

B.Simon, *De voddensrapers van Emmaüs. Het werk van Abbé Pierre*, Utrecht/Antwerpen z.j.

22.

T. Kamphof, *Thich Nhat Hanh. Mededogen is zonder einde. Zijn visie en zijn leven*, Deventer 2007, pp. 18, 162, 182, 172.

A. Laity, *Thich Nhat Hanh. Essentials writings*, New York 2001.

23.

H. Andriessen, *De weg van het verlangen*, Baarn 1992, pp. 53, 65, 67, 102.

H. Andriessen, *Een eigen weg te gaan. Ouderen en spiritualiteit*, Kampen 2004, p. 15/16.

H. Andriessen, *De ziel gaat te voet. Met Franciscus naar Assisi*, Zoetermeer 2008.

H.Andriessen, *De tijd te vriend houden. Spiritualiteit bij het ouder worden*, Kampen 2009.

24.

M. de Groot, *De innerlijke ruimte. Een spirituele weg*, Baarn 2001, pp. 35, 82, 108.

M. de Groot, *Hoe ver de weg nog is. Mystieke poëzie*, Baarn 2003, p. 12.

M. de Groot, 'Op zoek naar nieuwe woorden'. In: M. van Leeuwen en M. de Haardt, *Teksten van mijn leven. Grote teksten uit de christelijke traditie*, Zoetermeer 2007, p.106.

25.

Eerste citaat uit de *Abel Herzberg-lezing* van 1997.

Tweede citaat uit een interview met Oosterhuis in *Trouw* van 5 april 2008.

H. Oosterhuis, *Levende die mij ziet. Gedichten, gezangen en gebeden*, Kampen/Tielt 1999, p. 126.

Over Jurjen Beumer en zijn werk

Dr. Jurjen J. Beumer (1947) is predikant en directeur van *Stem in de Stad*, het oecumenisch diaconaal centrum in Haarlem. jjbeumer@stemindestad.nl / www.stemindestad.nl

Andere publicaties van zijn hand (onder meer):

Intimiteit en Solidariteit. Over het evenwicht tussen dogmatiek, mystiek en ethiek, Baarn (Ten Have) 1993.

Pleisterplaatsen. De spiritualiteit van de diaconale gemeente en parochie, Baarn (Ten Have) 1994.

Onrustig zoeken naar God. De spiritualiteit van Henri Nouwen, Tielt (Lannoo) 1996, vierde druk in 2007. Vertaald in zeven andere talen.

De langste reis is de reis naar binnen. Het politiek/mystieke leven van Dag Hammarskjöld, Baarn 1997 (Ten Have), vijfde herziene druk in 2007. Ook vertaald in het Zweeds.

Reikhalzend. Spiritualiteit uit het hart van de stad, Baarn (Ten Have) 1999.

Op de drempel. Gebeden bij wisselend tij, Baarn (Ten Have) 1999.

Als de dag ontwaakt. De kleur van het leven in woord en beeld. Samen met de Twentse kunstschilder Ton Schulten. Baarn/Tielt (Lannoo, Ten Have) 2000, vijfde druk in 2003. Duitse vertaling in 2008, *Wenn der Tag erwacht*, Aschendorff Verlag Münster

Als alles duister is. Gebeden en gedachten bij het sterven, Baarn/Tielt (Ten Have, Lannoo) 2002, tweede druk 2003.

Vrede en alle goeds. Meditatief weekboek, Baarn (Ten Have) 2003.

De spiritualiteit van het gewone leven. Over veerkracht, Kampen (Ten Have) 2005.

Heeft de regen een vader? Mijmeringen over God, mens en wereld, Kampen (Ten Have) 2007.

Bidden. Het meest intieme gesprek, Kampen (Ten Have) 2008 (2de druk 2009).